

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Vliv rodičů při formování hodnotového žebříčku
dospívajících**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce :
Mgr. Lenka Součková**

**Vypracovala :
Dagmar Trnková**

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „*Vliv rodičů při formování hodnotového žebříčku dospívajících*“ vypracovala samostatně a použila literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

.....
Dagmar Trnková

V Brně 27. 3. 2012

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lence Součkové za užitečnou metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi při jejím zpracování poskytla. Dále svým rodičům a bratrově za hlídání dětí, morální podporu a povzbuzování při studiu.

Brno 2012

Dagmar Trnková

OBSAH

Teoretická část

Úvod	6
1. Období dospívání	7
1.1. Pubescence, adolescence	7
1.2. Zrání osobnosti dítěte – vývoj kognitivní, emocionální a psychosociální	10
1.3. Vývojové problémy dospívajících	15
2. Rodina a výchova dospívajících	18
2.1. Druhy rodiny a její funkce	20
2.2. Výchovné styly	22
2.3. Socializace, sociální učení	24
2.4. Chyby při výchově	26
2.5. Komunikace v rodině, umění naslouchat	27
3. Hodnoty	30
3.1. Žebříček hodnot, hodnotová orientace	32
3.2. Vedení dětí k hodnotám	33
3.3. Vliv rodičů a rodinného prostředí na utváření hodnot	35
3.4. Ostatní vlivy	38

Praktická část

4. Rodiče versus dospívající	41
4.1. Kazuistiky	41
4.2. Rozhovory	45
Závěr	47
Resumé	48
Anotace	49
Literatura a prameny	50
Seznam příloh	52

Úvod

Podnětem k napsání bakalářské práce na téma „Vliv rodičů při formování hodnotového žebříčku dospívajících“, bylo jednak to, že mám dvě děti v období první etapy dospívání – v pubescenci, a dále setkání s ženou, která popisovala vztah se svojí šestnáctiletou dcerou. S mužem se krátce po svatbě rozvedla a vychovávala Nikolu od jejich dvanácti měsíců sama. O patnáct let později si našla přítele a nyní se jim narodila holčička. Všichni bydlí v panelákovém bytě. Nikola si s přítelem matky nerozumí, často chodí domů pozdě, ve škole má problémy s prospěchem a kázní. Podle matky jsou hádky a křik na denním pořádku. Na dceru si stěžovala velice hrubým způsobem, jak s ní není pořádná domluva, jak neposlouchá, chodí kouřit do parku a nic ji nezajímá. Velice mě na této ženě udivilo to, že sama držela v ruce cigaretu, druhou rukou pohupovala kočárek s miminkem, v každé větě používala vulgarismy. Vedlo mě to nutně k zamyšlení, jaký vzor dává svému dítěti, k jakým hodnotám se jej snaží vést? Nejsou snad děti odrazem svých rodičů? Jak může svému dítěti tak hrubým způsobem vytýkat co není správné, a přitom se tím sama neřídít? Zamyslela se nad tím, jak se její dcera cítí ve škole, jaké tam má problémy? Když přijde domů ze školy, má dostatek soukromí? Má někoho, kdo by si s ní popovídal, pomáhal jí? Tyto otázky a mnohé další mě napadaly a rozhodla jsem se svoji práci napsat o vztazích mezi rodiči a dospívajícími dětmi, jak je tento vztah důležitý při formování hodnotového žebříčku a pro celkovou orientaci dítěte v budoucím životě.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou, do čtyř kapitol. V první kapitole je vymezeno období dospívání, zrání osobnosti dítěte, vývojové problémy dospívajících. V druhé rodinu a výchovu mládeže, druhy rodiny, její funkce, výchovné styly, proces socializace, chyby při výchově a komunikaci v rodině. Ve třetí hodnoty, vedení dětí k hodnotám, vliv rodičů na jejich utváření a ostatní vlivy, které na děti působí. Čtvrtá část je praktická a jedná se o popisy a analýzy konkrétních případů rodin s dospívajícím dítětem, založené na dlouhodobém pozorování. Dále rozhovory s rodiči dospívajících.

Cílem práce by mělo být ověření teze, že na tvorbu hodnotového žebříčku dospívajících mají rodiče podstatný vliv, že špatné rodinné prostředí, vzory a absence přirozené autority, negativně ovlivňuje hodnotovou orientaci dětí. Nedochozí k tomu, aby se staly vnitřně vyrovnanými lidmi, kteří dokáží ovládat své chování, umí navazovat dobré vztahy a řešit své problémy.

Teoretická část

1. Období dospívání

Mnozí rodiče se dopředu děsí pomyslení, že jejich dítě bude procházet obdobím dospívání. Slyší kolem sebe různé příběhy o problémových situacích v rodinách s pubertálním dítětem a o tom, jak se z andílků najednou stávají nesnesitelní jedinci trápící rodiče. „Ano, ano, je to strašné, co si dnešní mládež k rodičům dovolí“, přitakávají jim a litují je ostatní. Mnozí se snaží přesunout odpovědnost za chování svých dětí na společnost, na jiné. Stěžují si, že jejich dítě by se tak nechovalo, kdyby bylo ve škole v jiné třídě, kdyby mělo jinou paní učitelku nebo lépe pana učitele, který by byl autoritou a „zkrotil“ by je. Dalším viníkem je televize a nevhodné pořady, hudba, kamarádi... Ano, mnoho faktorů mladého člověka ovlivňuje. Nepřiznají si však, že mnohé problémy s jejich dospívajícím dítětem mají kořeny v jejich výchově, zejména v nedostatku výchovy citové, v rodinném prostředí, ve vzájemných vztazích a v tom, jaké vzory a hranice byly nastaveny již v raném dětství.

1.1. Pubescence, adolescence

Období dospívání charakterizujeme jako dobu mezi dětstvím a dospělostí, která má určité fáze. Jsou jimi puberta neboli pubescence, přechod mezi pubertou a adolescencí a adolescence samotná.

E. Shale a M. Carr-Gregg¹ popisují pocity mladých lidí v otázkách, které si kladou, a se kterými se potýkají v určitých obdobích dospívání. Jsou to tyto tři zásadní otázky:

- V pubertě se ptají: „Jsem vůbec normální?“
- V přechodu mezi pubertou a adolescencí si kladou otázku: „Kdo vlastně jsem?“
- Ve fázi adolescence chtějí vědět: „Jaké je moje místo ve světě?“

¹ Carr-Gregg M., Shale E. *Puberťáci a adolescenti : průvodce výchovou dospívajících*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010, s.9.

Období pubescence nastupuje v 11 – 12 letech, kdy se objevují sekundární pohlavní znaky, mění se fyzický vzhled dětí a vrcholí ukončením povinné školní docházky, tj. v 15ti letech. Nejnápadnější je v tomto období tedy tělesné dospívání. Ovšem dochází i ke změně myšlení a emočního prožívání. Pubescenti touží po pocitu svobody, mají potřebu být mezi svými vrstevníky. Je pro ně velice důležité přátelství a objevují se první lásky.

Problémy spojené s první otázkou se týkají především jejich tělesných změn a s nimi spojený citový zmatek, pocit nespokojenosti se sebou samými. Rodiče pubertálních dětí jistě zpozorovali, že dívky chtějí být neustále ujišťovány, že vypadají dobře. I když jim stále opakujete, že jim oblečení i účes sluší, stejně jsou se vším nespokojené. Pokud je v tom ujistí kamarádka nebo spolužák, má jejich názor větší váhu a malé princezny se konečně cítí dobře. Další den ovšem přijdou ze školy s dalším problémem, např., že jsou příliš vysoké, hubené nebo naopak silnější a malé. Hnědooké hnědovlásky se trápí, že nejsou blondýnky s modrýma očima a blondýnky chtějí být zase např. černovlásky. Stále více času tráví v koupelně u zrcadla nebo u šatníku a experimentují se svým vzhledem. Pro chlapce je jejich fyzický vzhled stejně důležitý.

Pokud rodiče nedokáží na všechny tyto změny citlivě reagovat a přijímat je jako přirozené, dočkají se ostrých střetů. Některé děti se s tělesnými změnami vyrovnávají těžce a znaky dospívání se snaží skrýt. Stydí se a uzavírají se do sebe. Nosí i v teplých dnech několik vrstev oblečení, mikiny s kapucemi. Jiní se už cítí jako dospělí, jsou přehnaně sebevědomí, předvádějí se před ostatními, chtějí být středem pozornosti a jejich chování hraničí až s exhibicionismem.

E. Shale a M. Carr-Gregg² charakterizují přechodné období mezi pubertou a dospíváním:

- Kamarádi nabývají na důležitosti, rodiče jsou méně důležití.
- „Zajímavé“ období přetváření identity
- Odmítání dospělých a jejich kontroly
- Je možné čekat i vzpurné chování a narušení komunikace
- Riskantní chování
- Rostoucí potřeba „vůdce“ nebo rádce.

² Carr-Gregg M., Shale E. *Pubertáči a adolescenti : průvodce výchovou dospívajících*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010, s.35-36

Pro tuto etapu je tedy velmi důležité kamarádství, nejvíce sílí potřeba patřit mezi vrstevníky a hledání identity. Dospívající mění často svoji image, střídají se u nich zájmy a vzory. Je to naprosto normální, ovšem v tomto období hrozí i nebezpečí připojení se k nebezpečným skupinám a partám. Důležité jsou opět rodinné vztahy a dodávání pocitu bezpečí a sounáležitosti. Pokud toto dospívající člověk cítí, ví, že je milován a pro rodinu důležitý, snadněji se vyhne nebezpečnému chování.

Obzvláště těžké je rozhodnout se pro volbu studia po ukončení povinné školní docházky. Mnozí nemají jasnou představu o tom, čím by chtěli v životě být. Pokud si zvolí svoji cestu, bojí se selhání u přijímací zkoušky a mají pocity nejistoty. Nemají-li pevné zázemí u svých nejbližších a někoho, kdo by jim poradil, pomohl jim tuto cestu najít, nasměrovat je správným směrem, stávají se opět nejistými a bezradnými.

Další fází dospívání je adolescence a otázka „Jaké je mé místo ve světě“. Je to období důležitých rozhodnutí o budoucnosti, přechod ze střední školy nebo učiliště do zaměstnání, nebo pokračování v dalším studiu. Podle E. Shale a M. Carr-Gregga³ musí najít odpověď na několik důležitých otázek:

- Jaká životní dráha a pracovní kariéra je pro mě ta pravá?
- Co budu dělat, když si vyberu špatně?
- Co mě čeká ve světě?
- Dokážu si najít na univerzitě nebo v práci nové přátele?
- Co řeknou máma a táta, když nebudu úspěšný?
- Jak zareagují, když jim řeknu, že už nechci studovat?

V tomto období dospívání dochází k formování životního stylu, způsobu života a k formulování zásadních životních cílů, které jsou postupně realizovány. Rodiče by měli respektovat rozhodnutí svých dětí a brát je jako rovnocenné partnery. Dospívání končí mezi 20 – 22 rokem.

³ Carr-Gregg M., Shale E. *Puberťáci a adolescenti : průvodce výchovou dospívajících*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010, s.59.

1. 2. Zrání osobnosti dítěte – vývoj kognitivní, emocionální a psychosociální

Vývoj psychiky jedince se realizuje zráním a učením. Na vývoj člověka působí vnitřní biologické podmínky, vlivy prostředí i jeho vlastní aktivita.

I. Gillernová a J. Buriánek⁴ uvádí, že „vnitřní biologické podmínky vývoje tvoří jednak vrozené předpoklady (dispozice, vlohy), které si jedinec přináší na svět jako výbavu dědičnou, jednak vlivy působící na vývoj dítěte v průběhu těhotenství matky, porodu a těsně po porodu. Vlivy prostředí zahrnují přírodní klimatické podmínky, životní prostředí v širším slova smyslu a sociální prostředí, v němž jedinec vyrůstá (rodina, vlivy vrstevníků, zájmových skupin, způsob výchovy v rodině i ve škole,...).“

Osobnost má podle J. Hladíka⁵ v různých vědách různý význam. Specifický význam má v psychologii. Jednotná definice neexistuje, proto jich uvádí několik:

- „Osobnost je individuální jednota člověka, jednota jeho duševních vlastností a dějů založená na jednotě těla a utvářené a projevující se v jeho společenských vztazích.
- Osobnost je celek duševního života a jeho vztah ke svému živému nositeli, tj. jednota duševního a tělesného.
- Je celek duševního života člověka z hlediska jednoty všech dílčích psychických funkcí.
- Je jednota duševního života a společenského prostředí
- Individuální jednota biologických, psychologických a sociálních aspektů. Je utvářena ve vztazích mezi lidmi a ve společnosti a v nich se také projevuje.

Osobnost není hotova při narození, ale formuje se během individuálního života, během individuálního ontogenetického vývoje. Zároveň je ovlivněna společenským působením. Bez společenské činnosti, společenských vztahů a společenského vědomí se nemůže utvořit a rozvíjet.“

⁴ Gillernová I., Buriánek J., *Základy společenských věd..* Dotisk třetího, upraveného vydání, Praha: Fortuna, 2006, s.24

⁵ Hladík, J., *Společenské vědy v kostce*. 3. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004, s. 10

Strukturu osobnosti tvoří **rysy osobnosti**, kterými rozumíme příznačné vlastnosti člověka, kterými se odlišuje od ostatních a **psychické vlastnosti**, tj. **charakter, temperament, schopnosti, motivy a postoje a volní vlastnosti**.

Charakter se projevuje v jednání a chování člověka ve vztahu k jiným lidem, k práci, ke způsobu a postoji k práci, k hodnotám, morálce, světu a ve vztahu k sobě samému. Není vrozený, ale utváří se v průběhu života. Toto utváření začíná v období prvního vzdoru, tj. kolem 3. roku dítěte, proto má na něj rozhodující vliv rodina, výchova a způsob života.

Temperament je obecná charakteristika člověka, vrozený základ osobnosti, který ovlivňuje její dynamiku chování a prožívání. Antický lékař Hypokrates vytvořil nejznámější typologii temperamentu, ve které dělí osobnost podle převažujících tekutin v těle:

- krev – sangvinik – vyrovnaný, veselý, emočně a názorově nestálý
- černá žluč – melancholik – přecitlivělý
- žluč – choleric – vznětlivý, spolehlivý, stálý, obtížné ovládnutí, impulsivnost,
- hlen - flegmatik – vyrovnaný, lhostejný, pasivní

Schopnostmi rozumíme vlastnosti člověka, které jsou rozvinuté výcvikem, vzděláním a zkušeností. Nerodíme se s nimi, určitými činnostmi musíme schopnosti rozvíjet. Základem schopností jsou vlohy – dispozice. Prvním stupněm rozvinutí schopností je nadání, druhým talent a třetím genialita.

Motivací, podle Z. Zubíkové a R. Drábové⁶, rozumíme „souhrn činitelů, kteří podněcují, podporují, aktivizují nebo tlumí a brzdí jedince. Motivace jsou pohnutky jednání člověka, mají cíl, směr, intenzitu a vytrvalost. Mezi nejsilnější motivy patří potřeby, dále to jsou zájmy, návyky, cíle, přání, hodnoty, postoje, emoce. Potřeba je stav nedostatku nebo přebytku, souvisí s pojmem hodnoty, jejich výběrem mohou být potřeby uspokojovány. Systém potřeb ve vývoji lidstva se podstatně nemění, hodnoty však ano.“

Postoje popisují I. Gillernová s J. Buriánkem⁷ jako „specifické získané dispozice, které dávají impuls k určitému chování či jednání na základě poznání jevu, k němuž

⁶ Zubíková, Z., Drábová R., *Společenské vědy v kostce pro střední školy*. 1. vydání, Praha: Fragment, 2007, s. 160

⁷ Gillernová I., Buriánek J., *Základy společenských věd*. Dotisk třetího, upraveného vydání Praha: Fortuna, 2006, , s.42

se vztahují, a jeho citového hodnocení (kladný nebo záporný postoj k vyučovacímú predmetu, oboru, športovnímu klubu, vrstvě, filosofickému směru atd.).“

Volní vlastnosti mají velkou úlohu při seberegulaci – procesu cílevědomého a záměrného sebeovládání a sebeřízení. Pokud jsou tyto vlastnosti kladné (např. cílevědomost, vytrvalost, samostatnost, soustředěnost), vzniká silná vůle člověka. Jsou-li nedostatečné, je výsledkem vůle slabá. Jsou to podstatné složky rysů charakteru. Nejsou to vlastnosti vrozené, ale získané učěním.

Poznatky o nejobecnějších zákonitostech psychických jevů obsahuje **obecná psychologie**, která patří k základním (teoretickým) psychologickým disciplínám, spolu s **psychologií osobnosti**. Ta se zaměřuje na hledání rozdílů mezi lidmi a hledáním vlastností, které jsou vlastní všem lidem. Obě tyto disciplíny se zabývají psychickými, sociálními a biologickými vlastnostmi, rysy a stavy osobnosti v obecné rovině.

Další základní psychologickou disciplínou, která nám pomáhá pochopit období dospívání z hlediska změn chování a prožívání, je **vývojová psychologie**. Zabývá se psychickým vývojem jedince, proměnou způsobu prožívání, uvažování i chování, typického pro jednotlivé vývojové fáze.

Psychický vývoj charakterizuje M. Vágnerová⁸ jako „proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciaci a integraci v rámci celé osobnosti. Projevuje se kvantitativními i kvalitativními změnami, zahrnuje růst, úbytek i změnu různých funkcí, které se mohou rozvíjet plynule, ale i vývojovými skoky.“

Vývoj každého jedince je velmi individuální a specifický.

Z různých úhlů pohledu posuzují jednotlivá vývojová období života člověka tzv. **teorie psychického vývoje**. Je nutné zmínit teorie vytvořené S. Freudem⁹, J. Piagetem¹⁰, E. H. Eriksonem¹¹ a L. Kohlbergem.¹²

Freudova teorie psychosexuálního vývoje je teorií psychoanalytickou. Vývojové fáze v ní rozděluje na orální, anální, falickou a genitální, podle převládajícího způsobu dosahování slasti. V orální fázi, která probíhá v kojeneckém věku, dosahuje dítě slasti

⁸ Vágnerová, M., *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2005. Obecný úvod s.11.

⁹ Sigmund Freud (6.5.1856 – 23.9.1939), lékař – neurolog, psycholog a zakladatel psychoanalýzy

¹⁰ Jean Piaget (9.8.1896 – 16.9.1980), švýcarský filozof, přírodní vědec a vývojový psycholog

¹¹ Erik Homburger Erikson (15.6.1902 – 12.5.1994), německý psycholog

¹² Lawrence Kohlberg (25.10.1927 – 19.1.1987), americký psycholog

pomocí úst, kdy saje mateřské mléko a zubů, kdy ho uspokojuje kousání. V anální fázi, kdy už je batoletem, pociťuje slast při vyměšování. Ve fázi falické, je již v období předškolního věku a zkoumá své pohlavní orgány. V období latence, které odpovídá mladšímu školnímu věku, nastává dočasné utlumení sexuálních pudů a rozvíjí se jiné oblasti osobnosti, především kognitivní. Fáze genitální je obdobím dospívání. Projevují se sexuální touhy a uspokojení nastává v interakci s druhými, navázáním intimního vztahu.

Piagetova teorie kognitivního vývoje představuje etapu:

- **senzoricko-motorické inteligence** (0-2 roky), kdy se rozvíjí motorické schopnosti a vnímání, dítě si uvědomuje, že objekt existuje, i když jej nevidí - tzv. stálost objektu,
- **symbolického a předpojmového myšlení** (2-4 roky), v níž nastupuje představivost objektů kolem dítěte, dochází k rozvoji symbolického myšlení a používání jazyka,
- **názorového – intuitivního – myšlení** (4 – 7 let), která s sebou nese schopnost chápání vztahů mezi různými ději, ale pouze na základě vlastních zkušeností a dochází k pochopení stálosti počtu,
- **konkrétních logických operací** (7 -11 let), kdy už dítě myslí logicky, chápe stálost množství a hmotnosti, dokáže operovat s abstraktními pojmy
- **formálních operací** (období dospívání), která charakterizuje dítě už jako jedince schopného myslet logicky o abstraktních pojmech, který také už přemýšlí o budoucnosti a dosahuje úrovně myšlení dospělých.

Eriksonova teorie sociálního vývoje je též nazývána „osm věků života“ a zahrnuje život celý, nejen pouze dětství. Jedná se v ní o zvládnutí psychosociálního konfliktu. Pokud dojde ke zvládnutí tohoto konfliktu, jedinec se posune ve vývoji dále. V opačném případě dojde k ohrožení vývoje:

V 1. roce života je řešeným problémem **důvěra x nedůvěra**, v 1 – 3 roce **autonomie x stud a pochyby**, od 3 roku do 6 let **iniciativa x vina**, od 6 do 12 let je to **příčinnost x inferiorita**, v období 12 – 20 let **identita x konfuze rolí** (dospívání – fáze rozvoje identity), mezi 20 – 25 **intimita x izolace**, od 25 let do 50 let **generativita x stagnace**, a od věku 50 let **ego x zoufalství**.

Tyto tři teorie popisuje M. Vágnerová¹³ ve své knize o psychickém vývoji jedince. O poslední – teorii vývoje morálky se zmiňuje M. Tyrlík¹⁴:

Kohlbergova teorie vývoje morálky se zabývá třemi vývojovými úrovněmi, ve kterých jde o rozvoj morálního citění. Každá tato úroveň se dále rozděluje na dvě stádia:

Předkonvenční úroveň

- stupeň 1: Orientace na trest a poslušnost
- stupeň 2: Instrumentálně – relativistická orientace

Dítě chápe, co je dobré a co zlé, vnímá pravidla. V dalším stupni považuje své jednání za dobré, jestliže je prostředkem k uspokojení vlastních potřeb nebo někdy i potřeb ostatních.

Konvenční úroveň

- stupeň 3: Orientace na interpersonální soulad
- stupeň 4: Orientace na „zákon a řád“

Dobré je takové chování, které jiní lidé schvalují, těší je a pomáhá jim. Správné je takové jednání, které obhajuje zájmy rodiny, skupiny nebo národa. Jde o postoj aktivního udržování, podpory a obhajoby řádu, který vyžaduje identifikaci s osobami nebo skupinami, které jsou spojeny s tímto řádem. Ve 4. stupni jde již o orientaci na autoritu, o pevné normy a o udržení sociálního řádu.

Postkonvenční úroveň

- stupeň 5: Orientace na zákony platné na základě sociální úmluvy
- stupeň 6: Orientace na univerzální etické principy

Na této úrovni jde již o úsilí vymezit si hodnoty a principy, které jsou platné a aplikovatelné nezávisle na autoritě skupin nebo osob, které jsou jejich nositeli a nezávislé na vlastním vymezení jedince vzhledem k těmto skupinám.

L. Kohlberg stanovil dvě podmínky pro morální vývoj:

- překonání autocentrismu a přijetí role druhého
- uplatnění principu spravedlnosti a čestnosti

¹³ Vágnerová, M., *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2005, s. 37 – 48.

¹⁴ Tyrlík, M., *Morální jednání*. 1. vydání Brno: Masarykova univerzita, 2004, , s. 18 - 20

Ovšem vývojově nejvyššího – postkonvenčního - stádia morálního usuzování dosáhne jen omezená část populace.

Pokud shrneme všechny tyto poznatky z jednotlivých psychologických disciplín, můžeme období dospívání charakterizovat jako velmi důležité období, co se týká psychických změn, na jehož konci by se měl stát člověk psychicky i emočně vyžralou osobností.

Před zraky rodičů se z dítěte stává dospělý člověk. Naučíme-li se chápat tento úžasný vývoj, brát ho za přirozený a nebát se ho, pochopíme, čím naše dítě prochází a lépe porozumíme všem jeho problémům.

1.3. Vývojové problémy dospívajících

Děvčata a chlapci v období dospívání zažívají pocity nepochopení a zklamání ze strany dospělých. Mají pocit, že jim dospělí křivdí, jsou k nim nespravedliví. Na jedné straně požadují po svém okolí, svých nejbližších, aby se k nim chovali jako k dospělým, na druhé straně si neuvědomují, že role dospělého s sebou nese nejen práva, po kterých touží, ale i povinnosti. Kritizují rodiče, vlastní chyby a nedostatky však nevidí. Tím dochází ke konfliktům, které mohou spustit řetězec dalších problémů. Důležitá je v tom chaosu pubertálních záchvatů a citových výlevů schopnost nastavení pevných a vhodných hranic.

J. Townsend¹⁵ tvrdí, že „dobré hranice jim dávají strukturu, sebeovládání a pocit vlastnictví, který potřebují, aby si udělali jasno v tom, kým vlastně jsou, a vyrovnali se s fyziologickými a vývojovými změnami, kterými procházejí.“

Změny tělesné jsou nejnápadnější. V počátcích pubescence se postupně zvyšuje hladina hormonů, později se objevují sekundární pohlavní znaky. Mění se fyzický vzhled a celá postava. Rodiče si jistě všimnou, jak rychle začne růst chodidlo a děti vyrůstají ze svých bot. Poté rychle rostou končetiny a trup. Říkáme „je jako pavouk - samá ruka, samá noha“. Dívky začínají v průměru ve 13 letech menstruat, tvaruje se jim postava, chlapcům přeskakuje a hrubne hlas, tvoří se akné, mastí vlasy. Tento proces fyzických změn působí na jejich chování a změny nálad někdy tak prudce, že si rodiče se svými pubertálními dětmi připadají jako na houpačce. Také se zdají být

¹⁵ Townsend J., *Hranice a dospívajíc.* 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2009, s. 12.

nemotorní. Chůze je klátivá a pohyby nekoordinované, mohou se cítit více unaveni. Je pro ně těžké vyrovnat se s tak velkou tělesnou změnou. Opět záleží na kvalitě vztahů a opory v rodině.

Jak už bylo uvedeno výše v textu, dospívající hledají svoji identitu. Je to další a nejdůležitější úkol, se kterým se musí vyrovnat. Experimentují se svým vzhledem, vzhlíží k různým vzorům a snaží se je napodobovat. Procházejí emočními změnami, které nejsou tolik vidět jako změny tělesné, mohou však být dramatictější. Někteří procházejí dospíváním s obtížemi po celé období, další proplovají relativně v klidu. I když obavy a pocity nejistoty dokáží mnozí skrývat a klidně působit jen na povrchu. Velkou pomocí dospívajícím v tomto emočním zmatku je, že je ujistíme svojí láskou a dokážeme s nimi udržovat otevřenou komunikaci.

Podle J. Townsenda¹⁶ adolescenti potřebují „mít v životě někoho, kdo je dost silný na to, aby obsáhl celou jejich osobnost – to dobré, i to zlé – a pořád s nimi dokázal mít vztah. Tato zkušenost jim umožňuje růst a vytvářet si celistvou osobnost.“

Portál *Moje rodina*¹⁷ přináší informace, jak se chovat při řešení problémů a na co si dát pozor při komunikaci s dospívajícími:

- Nejlepší a neúčinnější je jednat s chladnou hlavou
- Uvědomit si, jak mluvíme, jak se tváříme a jak dáváme najevo své pocity – řeč těla na nás mnohdy prozradí více, než si myslíme
- Nereagovat přehnaně ani nedostatečně
- Zaměřit se výhradně na diskutovaný problém – neobviňovat, neurážet ani neshazovat dítě
- Soustředit se na současnost, nepřipomínat staré problémy nebo selhání dítěte
- Pozorně naslouchat a zjistit fakta
- Mluvit méně, je někdy lepší než neříkat nic
- Nesnažit se hádku „vyhrát“ – diskutovat, aby se situace vyřešila
- Uznávat jeho pocity, zkušenosti a názory
- Hádat se jen o věcech, na kterých záleží
- Nezapomínat na zpětnou vazbu. Chválit.
- Najít prostředníka v bezvýhodných situacích

¹⁶ Townsend J., *Hranice a dospívající*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2009, , s. 50.

¹⁷ <http://www.moje-rodina.cz/skolaci/jak-se-domluvit-s-puber-akem> 7.11.2011

Pokud dospívající nenaleznou ve své rodině oporu a zázemí, nemají nikoho, kdo by nastavil hranice a byl pro ně přirozenou autoritou, ať už z důvodu, že rodiče jsou příliš zaměstnaní a nemají na ně čas nebo řeší pouze své osobní problémy, chybí zdravá komunikace, rodina je neúplná, diktátorská, nefunkční apod., mohou se objevit stavy úzkosti, napětí, deprese, frustrace nebo projevy agrese, poruchy příjmu potravy, zneužívání návykových látek, sebepoškozování aj.

V rubrice Žena a děti¹⁸ se můžeme dočíst, že „v posledních letech přibývá úzkostných a depresivních dětí a především dospívajících dívek, které svá trápení řeší tím, že si ubližují. Nejčastěji se řežou do rukou a do stehů, někteří dospívající si také trhají vlasy, bijí se, škrábou se, nebo si agresivně až do krve koušou nehty. Podle jedné ze zahraničních studií sebepoškozování postihuje 18 procent dívek a osm procent chlapců. Nejčastějším důvodem dětské úzkosti a následného sebezraňování jsou podle odborníků neutěšené rodinné vztahy, rozvod a hádky rodičů, ale také sexuální zneužívání.“

Rodině bude věnována následující, druhá část práce.

¹⁸ <http://www.novinky.cz/zena/deti/153999-pribyva-dospivajicich-divek-jez-resi-sve-problemy-sebeposkozovanim.html> 9.11.2011

2. Rodina a výchova dospívajících

Do poloviny 90. let bylo běžné, že mladí lidé zakládali své vlastní rodiny dříve, než v současnosti. Muži zpravidla po ukončení povinné základní vojenské služby, ženy po ukončení studia nebo po vyučení, tj. těsně po dovršení etapy dospívání.

Rodina byla kladena na první místo a byla jí dávána vysoká společenská hodnota. To se odráželo v podpoře těchto rodin státem. Byly podporovány po stránce materiální, tj. jak v bydlení, ve formě novomanželských půjček, tak po stránce sociální – možnost jeslí, školek, bezplatného vzdělávání aj. V následujících letech se u nás postupně zvyšuje průměrný věk žen při narození prvního dítěte. V dnešní době žije hodně párů v nezadaném soužití a věk prvorodiček se pohybuje kolem třicátého roku věku a více. Odkládání mateřství do pozdějšího věku ženy má vliv na budoucí strukturu společnosti a mění se tím také životní dráhy žen a mužů. Nastává trend doby – výchova dětí starými rodiči. Z výhod bychom mohli uvést, že děti se narodí do ekonomicky zajištěné rodiny, emočně vyrovnaným rodičům. Nevýhod je podle mého názoru více.

V článku Františky Čížkové¹⁹ se dočteme, že „švédští vědci navíc přišli ze zásadním zjištěním, že děti starších rodičů se potýkají s daleko většími psychickými problémy než ty, co byly počaty dřív. Vědci tuto souvislost studovali na vzorku tři čtvrtě milionu lidí s tím, že zhruba jedno procento dětí narozených lidem nad třicet let muselo vyhledat psychiatrickou pomoc. Nejčastěji se první příznaky objevily v rané pubertě anebo v šestnáctém či dvaadvacátém roku života.“

Tyto děti jsou také ochuzeny o čas strávený s prarodiči, kteří mají nezastupitelnou roli v životě dítěte, a hlavně starší rodiče těžko zvládají držet krok s rychle se měnící dobou a technickým pokrokem. V období dospívání svého dítěte nezvládají některé aktivity, při kterých by mohli společně trávit čas, začínají mít zdravotní problémy apod.

Sama jsem se setkala s tím, jak výchova v rodině, kde se dítě narodilo starším rodičům, negativně ovlivnila jeho osobnost. Když bylo spolužačce mé dcerky asi deset, jedenáct let, začala psychicky šikanovat nejdříve moji dceru, pak ostatní dívky ve třídě. Ponižovala je a urážela kvůli oblékání, pomlouvala, chovala se velice agresivně. S rodiči této dívky nebylo možné tuto situaci řešit. Byli to lidé okolo 55 let, kteří uznávali spíše starosvětské zásady, žili duchovním životem, bydleli na okraji vesnice

¹⁹ <http://prozeny.blesk.cz/clanek/pro-zeny-moda-a-krasa-komentare-frantisky-cizkove/140281/frantiska-velky-problem-doby-male-deti-starych-rodicu.html> 10.11.2011

a s mladšími rodinami se nestýkali. Z počátku nechtěli uvěřit ničemu z toho, co jsme se jim snažili vysvětlit. Později začali obviňovat nás, školní prostředí a nakonec celou společnost, která se jim zdála nevhodná a jejich dítě „zkazila“. Co se týká ostrých výpadů dívky oproti ostatním, situace se uklidnila až s pomocí školní výchovné poradkyně. Ovšem důsledky jejich výchovy jsou vidět stále častěji. Dívce je dnes třináct let, toulá se po vyučování městem s cigaretou v ruce, přehnaně nalíčená, obklopená partou problémové mládeže. Jelikož jsem znala tuto dívenku od mateřské školky, věděla jsem, jak těžké pro ni bylo, když viděla ostatní děti se svými rodiči, jak chodí plavat, jezdit na kole, na dovolené, k babičkám a dědečkům, do kina apod. Vše, co její stárnoucí rodiče kvůli svému zdravotnímu stavu i životním zásadám odmítali. Závist se později proměnila v agresi. Věděla jsem, že její rodiče neuznávají současnou dobu, odmítali cokoli pokrokového, nenáviděli např. nakupování v supermarketech, současné pohádky, zejména zahraniční, styl oblékání dnešní mládeže atd. Nejednou se jejich dcerka převlékala na zastávce školního autobusu z punčocháčů a staromódní sukýnky s volány do kalhot, aby to její maminka neviděla.

Rodiče by měli s dítětem sdílet současnost, zajímat se o dění kolem, o jejich svět. Nemusíme znát nejmodernější výstřelky techniky, nemusíme se vyznat ve všem. Důležitá je snaha porozumět, ne se před tímto uzavírat a utápět se ve vzpomínkách na „lepší časy“.

Proto považuji při výchově dospívajících dětí za nejdůležitější „sdílení“, naslouchání, nastavení již zmíněných hranic a vytvoření pevného a zdravého rodinného zázemí.

2.1. Druhy rodiny a její funkce

„Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, jíž může člověk dosáhnout.“

Franz Kafka

Rodina je první sociální skupinou, která dítě učí přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a dovednosti, způsoby chování běžné ve společnosti. Je nezastupitelná pro vytvoření citového zázemí, pocitu bezpečí, jistoty a lásky.

M. Vágnerová²⁰ k charakteristice rodiny uvádí, že „je důležitá, protože poskytuje základní zkušenosti, které ovlivní způsob, jakým bude dítě chápat různé informace a jak na ně bude reagovat. Jednotliví členové rodiny a vztahy mezi nimi slouží jako model, který dítě napodobuje, eventuálně se s ním identifikuje. Pro dítě je rodina důležitým zdrojem informací, které zobecňuje a očekává, že se stejným způsobem budou chovat všichni lidé. Dítě si zde osvojí určitý způsob interpretace různých sociálních signálů, vzorce chování, které se ukázaly účelné či jsou vyžadovány, naučí se, jak projevovat (nebo neprojevovat) svoje pocity a názory apod.“

Rodina uspokojuje potřeby dítěte nejen biologické, ale i základní životně důležité potřeby psychické. Ty musí být náležitě a v pravý čas uspokojovány, má-li se dítě vyvíjet v osobnost psychiky zdravou a zdatnou. V knize Z. Matějčka²¹ jsou popsány tyto potřeby:

1. *Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů.*

Takovým přívodem podnětů se organismu umožňuje, aby se „naladil“ na žádoucí úroveň aktivity. Pro člověka to znamená, že se nebude nudit, ani že nebude soustavně podněty přetěžován.

2. *Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech.*

Říkáme tomu „smysluplný“ svět. Naplnění této potřeby umožňuje,

²⁰ Vágnerová, M., *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, Obecný úvod s.18.

²¹ Matějček, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 1. vydání, Praha: Portál, 1994, s. 37-38

aby se z podnětů, které k nám prostřednictvím všech našich smyslů přicházejí, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Kdybychom totiž všechno dění ve svém okolí vnímali jen náhodně, vznikl by z toho chaos a ničemu bychom se nemohli naučit. Jde tedy o základní potřebu umožňující učení.

3. *Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů.*

Náležité uspokojení této potřeby přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti.

4. *Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty.*

Z náležitého uspokojení této potřeby vychází zdravé vědomí vlastního já. Toto vědomí pak je dále podmínkou pro to, aby si člověk mohl na své vývojové dráze osvojit užitečné společenské role a stanovit si hodnotné cíle pro svá snažení.

5. *Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.*

Její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí, což přeloženo do psychologické řeči znamená rozpětí mezi otevřeností a uzavřeností osudu, mezi nadějí a beznadějí mezi životním rozletem a zoufalstvím.

Rodina může být:

- **Úplná**, tzn. matka, otec, děti
- **Neúplná** – jeden z rodičů chybí
- **Vícegenerační** – rozšířená
- **Doplněná** – nová matka nebo otec
- **Orientační** – v níž jedinec vyrůstá
- **Prokreační**, kterou si jedinec sám zakládá
- **Funkční** - plní všechny funkce
- **Afunkční**, v níž dochází k poruchám plnění jedné nebo více funkcí
- **Dysfunkční**, kde dochází k vážným poruchám a vnitřnímu rozkladu rodiny

Mezi její funkce řadíme:

- **Biologicko-reprodukční**, která zajišťuje reprodukci lidského rodu.
- **Sociálně-ekonomickou funkci** – rodina zajišťuje svým členům materiální potřeby a hmotné zabezpečení.
- **Výchovnou**, zahrnující celkovou výchovu dětí
- **Ochrannou** – spočívá v zajišťování životních potřeb biologických, hygienických a zdravotních všech členů rodiny.
- **Socializační** – rodina začleňuje jedince do společnosti
- **Emocionální** – zajišťující citové zázemí

2. 2. Výchovné styly

Výchovou rozumíme podle J. Čápa²² „záměrné působení rodičů, učitelů, vychovatelů a výchovných institucí na vychovávané, především na děti a mládež. Rozumí se tím působení záměrné, cílevědomé, směřující k určitému výchovnému cíli – rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory, postoje, hodnotové orientace.“Ovšem v současném pojetí není výchova jen jednosměrné působení vychovatele na vychovávaného, ale působení je vzájemné. Správná výchova spočívá v tom, že vedeme děti k sebevýchově, aby se samo chtělo dále rozvíjet.

J. Čáp²³ rozlišuje tři druhy výchovných stylů:

- autokratické vedení (autoritativní, dominantní)
- slabé vedení (liberální)
- sociálně integrační (sociálně integrativní, demokratické)

V autokratickém vedení dominují rozkazy, hrozby, tresty, málo je respektováno přání dítěte a jeho potřeby. Dítě je tak pod neustálou kontrolou a tlakem. Je odpovědné, ale málo spontánní, spíše ostýchavé, málo společenské. Bývá neurotické, protože na něj není brán ohled. Slabé vedení je pravým opakem. Vychovatel neklade požadavky přímo, děti řídí málo nebo vůbec. Pokud požaduje splnění úkolu, nekontroluje jej,

²² Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vydání, Praha: Portál, 2001, s. 247

²³ Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vydání, Praha: Portál, 2001, s. 304

netrvá na důsledném plnění. Takové děti se ovšem neřídí žádnými pravidly, jsou problémové, agresivní a vzpurné – důsledek nezájmu a lhostejnosti vychovatele. Při sociálně integračním vedení jsou vychovatelé pro děti vzorem, podporují jejich iniciativu, diskusi, udílí méně příkazů a jdou příkladem.

Velice dobrý přehled předkládá J. Čáp ve svém „Modelu devíti polí způsobu výchovy“²⁴, který vyjadřuje způsoby řízení a emoční vztah k dítěti:

Emoční vztah	Řízení silné	Řízení střední	Řízení slabé	Řízení rozporné
záporný	1. výchova autokratická, tradiční patriarchální		2. liberální výchova s nezájmem o dítě	3. pesimální forma výchovy, rozporné řízení se záporným vztahem
záporněkladný	9. výchova emočně rozporná, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici			
kladný	4. výchova přísná a přitom laskavá	5. optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	6. laskavá výchova bez požadavků a hranic	7. rozporné řízení relativně vyvážené kladným emoč. vztahem
extrémně kladný			8. kamarádský vztah, dobrovol. dodržování norem	

V každé rodině je nastaven jiný řád, jiný styl výchovy. V tom nejlepším případě existuje takový, v němž dítě ví, co se dělat může a jak a co se nesmí. Výchovný styl by měl být vyvážený, ani autoritářský, ve kterém se dítě může cítit jako ve vězení, ale ani příliš liberální, ve kterém se ztrácí. Měl by se také postupně měnit v souvislosti s tím, jak dítě roste a rozšiřuje se oblast jeho úkolů, povinností, ale i práv. Důležité je vytvořit pro něj takové prostředí domova, kde by se cítilo spokojeně, klidně a v bezpečí.

²⁴ Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vydání, Praha: Portál, 2001 s. 306

2. 3. Socializace, sociální učení

Socializaci charakterizují Z. Zubíková a R. Drábová²⁵ jako „proces, kterým se jedinec začleňuje do sociální skupiny, osvojuje si skupinové normy, hodnoty dané skupiny, učí se sociálním rolím (spojeným s jeho pozicemi) a dalším dovednostem a schopnostem. Těžištěm tohoto procesu leží v raném dětství a jeho výsledkem je vytvoření sociální identity člověka (sociokulturní osobnost).“

I. Gillernová a J. Buriánek²⁶ uvádějí, že „významným a specifickým činitelem socializace je rodina. Rodina dává dítěti první, a proto již velmi silné, zkušenosti do dalšího života. Ukazuje mu, jak se lidé chovají jeden k druhému, zda spolupracují a pomáhají si, jak reagují, když se jim něco nedaří. Dítě sleduje názory, postoje i hodnoty matky a otce, zjišťuje, co je úkolem muže a ženy. Rodina předává základní model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině.“

J. Řezáč²⁷ poukazuje na to, že „při socializaci dochází k postupné přeměně člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou. Jejím prostřednictvím si člověk osvojuje specificky lidské formy chování, jazyk, hodnoty a normy, poznatky. Socializace probíhá celý život nahodile a živelně. Uskutečňuje se sociálním učením a odehrává se vždy v nějakém prostředí. Sociálním učením míníme osvojování si komplexních způsobů chování a jednání přiměřených určité sociální situaci. Lze rozlišit celou řadu dílčích druhů či forem sociálního učení. Mezi základní formy sociálního učení patří sociální posilování, imitace (nápodoba) a identifikace.“

D. Dobrovolská²⁸ vysvětluje, jak velký význam pro vytváření sociálních vztahů má kvalita sociálních kontaktů, ne pouze jejich počet. Uvádí, že „sociální vývoj dítěte v rodině začíná velmi brzy, asi od třetího měsíce věku dítěte, tj. v době, kdy začíná rozlišovat lidi. Dítě se učí nejdříve reagovat na chování lidí ve svém nejbližším prostředí a navazovat kontakty především s dospělými. Brzy vnímá lidský hlas, uklidní se, když na něj dospělý mluví. Ve čtvrtém měsíci se dívá směrem, kterým od něj odchází známá osoba. Od 6. až 7. měsíce rozeznává melodii řeči, zlobný a laskavý hlas, dovede na něj přiměřeně reagovat. Nápodoba řeči ve žvatlání se objevuje u dítěte stále častěji,

²⁵ Zubíková, Z., Drábová R., *Společenské vědy v kostce pro střední školy*. 1. vydání Praha: Fragment, 2007, s. 14

²⁶ Gillernová I., Buriánek J., *Základy společenských věd*. Dotisk třetího, upraveného vydání, Praha: Fortuna, 2006, s. 71

²⁷ Řezáč, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 77

²⁸ Dobrovolská D. a kolektiv: *Slovo o vývoji a výchově dítěte*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 50-51.

v 8. – 9. měsíci začíná napodobovat i pohyby. Pro další vývoj sociálních vztahů má velký význam rozvoj řeči jako prostředku dorozumívání. Obvykle na konci prvního roku života vysloví dítě první slovo. Dochází k vývoji řeči, která umožní dítěti rozvíjet sociální vztahy. Rychlý rozvoj zaznamenáváme ke vztahu k vrstevníkům, tj. mezi 2. a 3. rokem věku dítěte. Učí se hrát si s ostatními a připravuje se na vstup do školy, do větší dětské skupiny. Starší děti si vytvářejí větší skupiny – party. U dospívajících nabývá sociální vývoj další dimenze, protože poznává více vrstevníků a dospělých lidí, známých, kteří je ovlivňují. Není to už jen rodina a jejich nejbližší.“

Za socializační činitele považujeme tedy nejen rodinu, ale i školu, vrstevnické skupiny, přátele, neformální organizace mládeže, formální organizace a instituce, v neposlední řadě i masmédiá.

D. Dobrovolská²⁹ dále poukazuje na to, že sociální vývoj dítěte, a především schopnost navazovat sociální vztahy k blízkým osobám, ale i vztahy spolupráce k osobám vzdálenějším, závisí na vzorech v rodině a na tom, kolik pozornosti věnovali rodiče této složce výchovy, jaké základy k ní od počátku položili. Navazování dobrých sociálních vztahů je výsledkem učení dítěte od raného věku.

Socializaci můžeme rozlišit na:

- **Záměrnou**, která se uskutečňuje vychováváním, vyučováním, ovlivňováním a jde o cílené úsilí rodičů, učitelů a vychovatelů.
- **Nezáměrnou**, kdy dítě pozoruje vzory kolem sebe.
- **Primární**, která probíhá v raném věku v rodině
- **Sekundární**, probíhající v rodině, mezi přáteli, ve škole, vrstevnických skupinách

Dobře socializovaný člověk se chová konformně, tj. respektuje hodnoty a normy, které mu byly v procesu socializace předány. Pokud překračuje uvedené hranice nebo je nerespektuje, nazýváme toto chování deviantním.

²⁹ Dobrovolská, D. a kolektiv: *Slovo o vývoji a výchově dítěte*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 67

2. 4. Chyby ve výchově

Rodičovské metody a způsoby výchovy jsou velmi důležité. Jak ovlivňují jednotlivé výchovné styly osobnost dítěte, bylo již popsáno v samostatné kapitole. Nyní se zaměříme na období dospívání, kdy mnozí rodiče dělají hlavní chybu v tom, že uplatňují stejný druh autority a výchovy, jako když byly jejich děti malé. Dospívající chtějí od dospělých rovné a poctivé jednání a vysvětlení důvodů jejich rozhodnutí. M. Carr-Gregg a E. Shale³⁰ uvádí věty, kterým by se rodiče měli vyhýbat:

- Uděláš to, protože ti to nařizuji!
- Toto je můj dům a platí to, co řeknu já!
- Tobě nemusím nic vysvětlovat!
- Přeber si to, jak umíš!
- Říkám ti NE!
- Už jsem se rozhodl a hotovo!
- Přestaň s tím otravovat! Už jsem ti to řekl jednou a říkám to znovu: NE!

Za další vážné chyby považují nedůslednost rodičů, nevšímavost, nedostatek času na dítě a lhostejnost k jeho pocitům a problémům. Za základ toho, abychom se s dětmi neodcizili, abychom zvládli společně vše, co s sebou jednotlivá vývojová období nesou a neztratili vzájemná pouta, považují přijetí dítěte takového, jaké je. Nevychytat, že je po někom takové nebo makové, neponižovat ho přirovnáváním k někomu jinému, nepoukazovat neustále na to, v čem nevyniká, co mu nejde, zvláště před jinými lidmi a nebyt přehnaně kritičtí. Toto vše „zlomí“ mladého člověka, přestane důvěřovat dospělým a vážit si jich.

Důležitý je dostatek času strávený pohromadě a udržování společných zájmů. Také dodávání jistoty, že jej máme rádi, že nás nezklamal, i když nesplnil některá naše očekávání.

³⁰ Carr-Gregg M., Shale E. *Puberťáci a adolescenti : průvodce výchovou dospívajících*. 1. vydání, Praha: Portál, 2010, s. 95.

„Vezměte velkou porci komunikace (hlavně naslouchání), jemně promíchejte s citlivým vyjednáváním, přidejte velký kus zájmu o to, co zajímá vašeho adolescenta, a nakonec přidejte spoustu lásky! Kuchař však musí být trpělivý, protože míchání vyžaduje dostatek času (někdy i několik let), ale také schopnost odpouštět, smát se a důvěřovat. Smích je nezbytnou přísadou a kuchař někdy potřebuje chvíli volno, aby si dobil smíchové baterie. Ale výsledný produkt po vynaložení všeho úsilí bude naprosto vynikající! Ani samotný Michelangelo by nevytvořil něco tak neuvěřitelného, jako je mladý dospělý člověk!“³¹

2. 5. Komunikace v rodině, umění naslouchat

M. Vágnerová³² uvádí, že „komunikace je řečí o něčem. Verbální sdělení má nějaký obsah, který může být pro mluvčího, resp. příjemce důležitý. Verbální komunikace bývá obsahově bohatší než neverbální, poskytuje více informací. Je nezbytná i pro socializaci, pro vysvětlení norem chování, rozdílů jednotlivých rolí atd. Verbální komunikace je kompetencí, která umožňuje informace sdělovat i poskytovat: schopnost něco vyjádřit a sdělit, schopnost přijímat informace od někoho jiného.“

Základním a specificky lidským prostředkem komunikace je jazyk, již zmíněná verbální komunikace. Sdělení beze slov - řeč našich těl - označujeme za komunikace neverbální, která někdy prozradí více než slova. Jsou to naše gesta, mimika, postoje, pohledy do očí, poloha těla, kterou při hovoru s jinými zaujímáme, dotyky atd. Doprovází naše slova, prozradí náš psychický i fyzický stav a vyjadřuje emoce. Je proto důležité umět vnímat tyto signály, abychom pochopili, co k nám jiní lidé vysílají a zároveň si uvědomit, co vysíláme my k nim.

Základem dobrých vztahů je zdravá komunikace, postavená na vzájemném dialogu, jejímž výsledkem je vyřešení určité situace nebo problému, vyjádření požadavků, přání a potřeb, bez pocitu vlastní neschopnosti nebo ztráty vlastní hodnoty. Opakem je komunikace nezdravá – hádky, křik, pomluvy, nevhodně sdělená nebo neustálá kritika, ponižování, výčitky, lži nebo i projevy nadřazenosti a netečnosti vůči sdělení.

³¹ Carr-Gregg M., Shale E. *Puberťáci a adolescenti : průvodce výchovou dospívajících*. 1. vydání, Praha: Portál, 2010, s. 105.

³² Vágnerová, M., *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, s. 153

Komunikace v rodině je silně ovlivněna emocemi a city. Pokud je otevřená, uvolněná ze strany rodičů a dává dětem již od útlého věku pocit důvěry, pak je tím nejdůležitějším ve vzájemných, rodinných vztazích a pevným základem do budoucna. Je pozdě, začnou-li rodiče komunikovat s dítětem až v období dospívání. Mentorují, vytýkají, kritizují, chrlí ze sebe jen příkazy a zákazy, nejsou schopni hovořit o citech a pocitech dospívajících i svých. Prakticky jsou to dva vzdálené světy, které se pořádně neznají a dochází tak často ke konfliktům.

O komunikaci s adolescenty píše M. Carr-Gregg a Erin Shale³³: „Čas od času říkají všichni rodiče věci, které nemyslí vážně. A přes všechnu lásku na světě se události někdy neodehrávají tak, jak by si rodiče přáli. Ve chvíli, kdy rodiče mají spoustu práce, a pokud se k tomu přidruží ještě další starosti, jako je například nemoc v rodině, je naprosto nutné, aby se zastavili, odpočinuli si a podívali se na věci s odstupem. Výchova adolescenta vyžaduje nekonečnou energii. Pokud rodiče udělají chybu a řeknou dětem věci, které ve skutečnosti nemyslí doopravdy, musí si toto nedorozumění vyjasnit. Nejdůležitější je, že rodina si mladého člověka váží a miluje ho.“

Souhlasím s M. P. Nicholsem³⁴, který říká, že „nic nás nebolí tolik jako pocit, že lidé, kteří jsou nám blízcí, vlastně doopravdy nenaslouchají tomu, co říkáme. Nikdy nevyrosteme z potřeby sdělovat druhým, jaké to je žít v izolovaném světě soukromé zkušenosti. Právě proto představuje účastné ucho tak ohromnou moc v mezilidských vztazích – a to je také důvod, proč je tak bolestné, když nás ten druhý nevyslechne a když neporozumí.“

Dále ve své knize³⁵ píše o vzájemné spolupráci mezi rodiči a dětmi, kdy se postupně utváří jejich já, „utříděné jazykem a nasloucháním, které je založeno zčásti na zkušenosti dítěte, a zčásti na hodnotách, které do něj vložili rodiče. Z dítěte, kterému rodiče naslouchají, vyrostete relativně sebejistý a zdravý jedinec.“ Podle něj, pokud dítěti chybělo naslouchání, které by upevňovalo jeho sebepřijetí, je „deformováno“ přáními a úzkostmi druhých.

Často se setkávají rodiče s tím, že na otázku „Co bylo dnes ve škole?“, odpoví jejich dítě „Nic“. Chce být samo a nikým nerušeno. V tomto případě není dobré nutit

³³ Carr-Gregg M., Shale E. *Puberťáci a adolescenti : průvodce výchovou dospívajících*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010, s. 120

³⁴ Nichols M.P., *Zapomenuté umění naslouchat*, 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2005, s. 6 - úvod.

³⁵ Nichols M.P., *Zapomenuté umění naslouchat*, 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2005, s. 32

ho do rozhovoru a nevyslýchat ho za každou cenu. Pokud má ve svých rodičích pocit důvěry, samo ve vhodné chvíli začne hovořit o škole, přátelích, pocitech, snech a přáních. Nebudou-li ho dospělí přerušovat, odbíhat od tématu, používat sarkasmus a chytat za každé slovíčko...Zkrátka budou chvíli jen tak mlčet a snažit se porozumět, pak se doví mnohé o světě jejich dítěte. Samozřejmostí by mělo být ujištění a následné dodržení toho, že se o důvěrných rozhovorech nedoví nikdo další. Děti nechtějí slyšet okamžité rady a návody na vyřešení nějakého problému. Začne-li dospělý hned vyprávět své zkušenosti a názory, jedinečně je odradí od dalších rozhovorů. Vždyť ony chtěly jen se „vypovídat“, ne „řešit“. Takový rozhovor pak končí monologem rodiče, který je tím posledním, co potřebovaly děti slyšet.

M. P. Nichols³⁶ píše o empatii ze strany rodičů, kdy by měli porozumět tomu, co jejich dítě cítí. Sdělení, že víme, co cítí, vytváří dle něj „most porozumění, který napojuje dítě na někoho jedinečného, kdo naslouchá a projevuje zájem a potvrzuje tím, že pocity dítěte jsou hodny uznání a že jsou oprávněné. Sdílení emocionální zkušenosti je ten nejsmysluplnější a nejtrvalejší rys opravdové spřízněnosti.“

³⁶ Nichols M.P., *Zapomenuté umění naslouchat*, 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2005, s.255

3. Hodnoty

Hodnotami v přírodních vědách rozumíme výsledky nebo měřítka hodnocení. V ekonomii je hodnotou to, co lze vyjádřit cenou. V našich životech jsou vyjádřením našeho hodnocení všeho kolem nás a úzce souvisí s normami chování. Na naše hodnocení má vliv výchova a společnost, ve které vyrůstáme a žijeme. Probíhá tedy ve vývoji osobnosti v procesu sociálního učení, v němž se určité hodnoty, postoje a normy přijímají a utvářejí. Zkoumáním těchto hodnot se zabývá sociologie.

Hodnoty mohou, podle L.Prudkého a kol.³⁷, fungovat různě, přinejmenším jako:

- a) stavební kameny kultury,
- b) součásti utváření obsahu sociálních fenoménů a vztahů,
- c) jeden z definičních znaků osobnosti,
- d) zdroj motivace chování,
- e) součásti identifikátorů skupiny či etnika, společenství nebo i institucí,
- f) zdroje sociální a kulturní soudržnosti,
- g) zdroje a charakteristiky rozvrstvení a hierarchizace společnosti,
- h) atribut morálky,
- i) základy politických filozofií a ideologií (přístupů ke světu jako ideologickému objektu)

Hodnoty utvářejí jednání a chování člověka. Souvisejí s jeho potřebami. Pro vznik hodnotového systému je předpoklad uspokojení těchto potřeb. A Maslow³⁸ potřeby rozdělil do těchto skupin od nejnižších po ty vyšší:

- Fyziologické potřeby, např. žízeň a hlad, spánek,
- Potřeba bezpečí – mít jistotu, řád, pořádek, ochranu, osvobodit se od strachu a úzkosti
- Potřeba lásky – sounáležitost
- Potřeba úcty – uznání, vážnost, sebeúcta a respekt od jiných
- Potřeba seberealizace – vnější motivace se změnila na vnitřní, člověk touží po vnitřním růstu, sebeuplatnění a sebenaplnění.

³⁷ Prudký, L. a kol.: *Inventura hodnot*, 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s.45

³⁸ Abraham Herold Maslow (1908-1970) – americký psycholog, autor hierarchie lidských potřeb

Tento základní model později Maslow rozšířil ještě o další potřeby – poznávací, estetické a potřebu něčeho, co přesahuje člověka samotného – sebetranscendence, která tvoří špičku jeho známé pyramidy. Potřeby můžeme definovat jako subjektivně pocíťovaný stav nedostatku něčeho nezbytného a musí být uspokojené (nebo jen částečně uspokojené) potřeby nižší, aby se člověk mohl posunout k těm vyšším.

L. Prudký a kol.³⁹ hovoří o konceptu R. Ingleharta⁴⁰, který chápe rozdělení potřeb podle Maslowa jako „východisko pro rozdělení hodnot do dvou skupin: materialistických a postmaterialistických. Materialistické hodnoty nemají pouze hmotnou podobu, ale patří mezi ně i hodnoty zabezpečení, bezpečí, jistoty a trvalosti řádu, stabilní ekonomika, boj proti růstu cen, boj proti kriminalitě, respektování sociálního řádu a (samozřejmě) zajištění základních hmotných potřeb pro život. Mezi postmaterialistické hodnoty Inglehart řadí naplňování sociálních a seberealizačních potřeb, včetně podílení se namoci, svobody projevu, participace na řízení v zaměstnání, bližších (osobnějších) mezilidských vztahů apod.“

Nejznámější dělení hodnot je na materiální a duchovní:

Materiální – majetek, vysoký příjem, konzumní způsob života (který ale nemusí být v rozporu s hodnotami duchovními, pokud mu člověk vnitřně nepodlehne)

Duchovní – láska, přátelství, rodina, umění, vzdělání, víra (podle sv. Tomáše Akvinského je to sedm ctností – víra, naděje, láska, moudrost, spravedlnost, statečnost a umírněnost), aj.

Za nejdůležitější hodnoty považujeme hodnoty morální – úctu k člověku, ke všem živým bytostem, přírodě, naší zemi, planetě. Morálka neboli správné chování vyjadřuje představu dobrého chování ve společnosti. Jde o vnitřní přesvědčení toho, co je správné či nepřípustné. Filozofická disciplína, která zkoumá morálku, se nazývá etika. Otázkami hodnot, co by člověk dělat měl, co je a není morálně správné a co utváří dobrý život, se zabývá tzv. normativní etika. V etice je na prvním místě naše svědomí. Ovšem otázka, co je svědomí, je velice rozporuplná. Zabývá se jí filozofie, psychologie, sociologie i teologie. Materialisté považují svědomí za produkt evolučního procesu, věřící člověk ho označuje za „boží hlas“.

Podle filozofického směru, zvaném objektivismus, je rozum jediným platným soudcem hodnot, které si člověk volí. Nejvyšší hodnotou a měřítkem správnosti všech hodnot je život člověka jako člověka. Člověk nežije jako člověk, pokud se rozhodne

³⁹ Prudký, L. a kol.: *Inventura hodnot*, 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 77 – 78.

⁴⁰ Ronald Inglehart – americký sociolog

nepoužívat svůj rozum nebo pokud nemá možnost závěry svého rozumu prakticky uplatňovat. Existuje jen jeden systém správných morálních hodnot, stejný pro každého člověka, protože morálními hodnotami jsou nejobecnější hodnoty, které jsou objektivně diktovány přirozeností světa a člověka, nikoli konkrétními podmínkami jeho života ani subjektivními a arbitrárními rozměry lidského vědomí bez ohledu na realitu. Člověk je sám sobě nejvyšším cílem a hodnotou, není nástrojem k cílům ostatních. Neobětuje se ostatním, ani nežije z obětování ostatních sobě. Žije z hodnot získaných vlastní prací nebo dobrovolnou směnou. Dosahování vlastního štěstí je nejvyšším morálním cílem člověka.⁴¹

3. 1. Žebříček hodnot, hodnotová orientace

Žebříčkem hodnot rozumíme seřazení hodnot do pořadí podle důležitosti tak, jak jsou vnímány a přijímány jednotlivými subjekty a jak jsou pro ně významné.

F. Vízdal⁴² uvádí, že „mezi hodnotami, které jsou jedinci vlastní a které uznává, vznikají vztahy, které u daného člověka vytvářejí tzv. **hodnotovou orientaci**. Pod tímto pojmem rozumíme relativně stálý, sociálně podmíněný a volitelný vztah člověka k objektům, na které pohlíží jako na předměty, cíle nebo prostředky uspokojení svých potřeb. Proto je hodnotová orientace relativně trvalou motivační dispozicí lidského chování.“

L. Prudký a kol.⁴³ zdůrazňují, že „na rozdíl od hodnotových preferencí, které v sobě v zásadě obsahují určité zastavení pohledu na hodnoty (jejich pořadí a váhu v určitém času a trvání), aby je bylo možné uspořádat a včlenit do preferenčních vztahů, lze ve výrazu hodnotové orientace vždy hledat souvislost dynamiky a působení během času ve spojení s určitým zacílením. Jde o postupné utváření (ukládání, tvorbu a také užívání) hodnot v čase, zaměřené do časového působení a rozvoje. Vyjadřují cestu, zacílení, směr, kterým se hodnoty (a zřejmě i z nich vyplývající chování) budou pravděpodobně ubírat či ubírají. Hodnotové orientace vyjadřují specifikaci hodnot přijatých daným nositelem v procesech a zaměření.“

⁴¹ <http://www.aynrand.cz/pages/intro2obj.html> 23.12.2011

⁴² Vízdal, F., *Základy psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s.164

⁴³ Prudký, L. a kol. *Inventura hodnot*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009, s. 34

„Hodnoty jako vlastnosti objektů mají značný motivující význam“, dodává F. Vízdal⁴⁴. „Jedinec se učí tyto vlastnosti v průběhu vlastní socializace rozpoznávat a kvalifikovat. Hodnotová orientace jedince je tedy podmíněna tradicemi a kulturou společnosti, v níž jedinec žije a samozřejmě nukleární rodinou (ta zajišťuje loajalitu svých členů vůči hodnotám společensky významným a jejich přenos na následující generaci).“

P. Macek⁴⁵ poukazuje na řadu studií, ze kterých vyplývá, že „adolescenti se svou hodnotovou orientací více podobají vlastním rodičům než svým přátelům. To se týká především tzv. cílových hodnot, které souvisejí s jejich osobní perspektivou. Podle některých výzkumů mají rodiče větší vliv na všechny oblasti života s výjimkou volného času (Meeus, Dekovic, 1995). Nesouhlas se týká aktuálního života teenagerů, trávení volného času, zájmů, kultury, oblékání atd. Adolescenti vesměs vnímají své rodiče jako skutečně důležité osoby, které je nejvíce ovlivňují. Jinak řečeno, jejich důležitost jako referenčních osob pro sebehodnocení zůstává velmi vysoká a během dospívání se příliš nemění. (Oosterwegel, 1992, Macek, Osecká, 1996). Co se mění, jsou souvislosti, ve kterých si dospívající důležitost vlastních rodičů uvědomují. I když vliv vrstevníků na každodenní život a běžné denní problémy a starosti narůstá, pro významná rozhodnutí a pro krizové situace zůstávají poslední instancí častěji rodiče.“

3. 2. Vedení dětí k hodnotám

Potřeba vytvořit hodnotový systém vychází z přirozených potřeb jedinců i společnosti, která by měla co nejlépe fungovat. Proto se potřebuje řídit určitými normami a vyžadovat jejich dodržování od všech jejích členů. Není snad přáním každého z nás prožít plnohodnotný, spokojený život beze strachu a v bezpečí? Totéž by si měli přát i rodiče pro své děti. Kdo si tohle uvědomuje a zamýšlí se nad budoucností svých dětí, snaží se nasměrovat svoji výchovu tak, aby jim předal ze sebe to nejlepší, aby se v životě neocitly na okraji společnosti, zmatené, frustrované a nešťastné. Malé, ještě předškolní děti vedeme k hodnotám tím, že nám pomáhají v kuchyni, při nákupu, dáváme jim úkoly v podobě drobných domácích prací, apod. Jsou plné energie a snahy dělat to, co dospělí. Nemůžeme je odhánět od kuchyňské linky, aby se neumazaly nebo něco nepřevrhly. Pochopitelně, že budou ušmudlané a vše

⁴⁴ Vízdal, F. *Základy psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 114 – 115

⁴⁵ Macek, P. *Adolescence*. 2.upr. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 55 – 56

kolem bude upatlané. Přizpůsobíme-li se tomu a za všechnu tu jejich snahu a pomáhání s přípravou jídla je pěkně pochválíme, naučíme je nejen dalším motorickým dovednostem a trpělivosti, ale hlavně hodnotám, jako je kladný postoj k práci a vzájemná spolupráce.

Učíme je také pořádku, aby si uměly poskládat oblečení a hračky. Co patří do skříněk, co do poliček. Že všechny věci mají své místo, a že se o ně musíme hezky starat, aby nám dlouho vydržely. Vedeme tak děti k odpovědnosti, pořádku a umění vážit si věcí. Odpovědnost musíme v dětech pěstovat.

Plně souhlasím se Z. Márovou⁴⁶, že „vypěstovaný pocit odpovědnosti mladého člověka zavazuje. Vůči rodičům, přátelům, ale i vůči společnosti. Nedopustí se tak lehce věcí, které mu nejsou ke cti nebo které mu mohou uškodit či ranit jeho okolí. Tento pocit v něm současně navozuje i pocit ohleduplnosti k druhým, což přináší ovoce po celý život“.

M. Scheller⁴⁷ říká: „Člověk je bytost odpovědná. Za co? Za uskutečňování hodnot; nejen těch obecných a věčných, ale i těch situačních, velice konkrétních.“

Hodnoty se dále tvoří při hrách. U nejmenších je to umět podělit se o hračky s ostatními, mít u hraní trpělivost. U starších jde o vytrvalost dohrát hru do konce, o poctivost - nepodvádění, o umění i prohrát a ovládat své emoce – sebeovládání - respekt k druhým – tolerance.

Tím, že se rodiče k sobě chovají zdvořile a ohleduplně, vytváří atmosféru vzájemného respektu, úcty a lásky – tvoří nejvyšší hodnoty.

Dětem také vypravujeme pohádky, aby pochopily rozdíl mezi dobrem a zlem. Tyto příběhy jsou předávány z generace na generaci a ve výchově hrají nezastupitelnou roli. Jsou důležité pro zdravý vývoj dítěte. Jsou to jedinečné, intimní chvíle, plné pocitu bezpečí, klidu a lásky, kdy maminka vypráví příběhy před spaním. Vazba mezi maminkou a dítětem je důvěrným vztahem, základem pro všechny další vztahy. Do šesti let věku jsou děti nejvíce citlivé a vnímavé.

M. Herman⁴⁸ shrnul význam pohádek: „Pohádky oslovují děti zejména prostřednictvím symbolů, skrytých významů a důležitých poselství. Malé děti dokáží na nevědomé bázi porozumět a jsou schopny toto poselství dešifrovat. Jedno z nejdůležitějších poselství je: to, čím se trápíš, a to, co řešíš, je normální a podobně

⁴⁶ Márová Z., *Problémy při výchově dorůstající dcery*, Praha: SPN, 1980, 1. vydání, s. 113

⁴⁷ Max Scheller – německý filosof a sociolog (1874 – 1928)

⁴⁸ Herman M., *Najděte si svého maršána*. 2. přepracované vydání Hanex: 2008, s. 106

to mají i ostatní. Neboj se, vydrž a zvládneš to. Jde o přirozený a jednoduchý mechanismus, kdy se denní přemítání a snění pomalu směřuje s pohádkami, a ty nabízejí dětské představivosti nové dimenze, které by dítě samo o sobě nedokázalo objevit. O pohádkách lze bez přehánění tvrdit, že je to jedna z cest, které významným způsobem napomáhají dětem s jejich nejtěžším úkolem, a to je nalézat smysl života.“

3. 3. Vliv rodičů a rodinného prostředí na utváření hodnot

Výchova dětí je obtížný úkol, který vyžaduje od rodičů trpělivost, čas i vlastní sebekázeň. Nemůžeme učit děti tomu, čím se sami neřídíme. Výchova k toleranci, odpovědnosti, práci, čestnosti, úctě i sebeúctě, apod. není dost dobře možná bez osobního příkladu a hlavně bez počátku již v raném dětství. Dítě se musí naučit poznat, co je dobré a co špatné. Také to, že co prohlašuje nebo dělá většina lidí, neznamená automaticky, že je to správné.

T. Magee⁴⁹ klade otázku: „Jestliže se děti nenaučí hodnotám od nás, od koho jiného se potom budou učit? Z televize? Od cizích lidí? Od jiných dětí? Abychom své děti naučili hodnotám, musí vidět, že se v našem životě odráží to, co hlásáme. Slova nestačí. To, co má skutečně význam, jsou především naše činy – způsob, jakým trávíme čas a jak naplňujeme svou roli. Právě naše činy jim pomáhají určit hodnoty, které si osvojí.“

Chceme-li děti vést ke kladným hodnotám a k pochopení jejich smyslu pro jejich další život a utváření vztahu s jinými lidmi, jsou naše kladné vzory jistě na prvním místě. Zároveň bych však chtěla uvést, co osobně považuji za velmi důležité – když rodiče berou své děti na různé společenské, kulturní i rodinné události a jejich život není zaměřen např. pouze na sport. Zním rodinu, ve které rodiče doslova nutí hrát své tři syny aktivně fotbal. Nejstaršího sport baví, další dva sourozenci už takové nadšení nesdílejí, stejně ale chodí mechanicky na tréninky a zápasy. Jiný způsob trávení volného času ani neznají, nikdy nepoznali nic jiného. Jejich táta je trenér, máma i s kočárkem byla zvyklá celé hodiny sledovat utkání na hřišti, místo nedělního oběda měli opékané párky a limonádu ze stánku. Pokusila jsem se navázat rozhovor s jejich maminkou. Pokud jsem se pokusila o jakékoliv společenské téma, byl to spíše můj monolog.

⁴⁹ Magee, T., *Šťastné dítě a jeho výchova v 52 lekcích*. 1. vydání, Praha Portál, 2001, s. 72

Jakmile jsem zmínila fotbal, dokázala o něm hovořit s velkým nadšením. Chlapci se ve škole špatně učí a chybí jim celkový společenský rozhled, který jim rodiče neposkytují. Nikdy nebyli na rodinné dovolené, v divadle, na žádné kulturní akci. Maminka to vysvětlovala tím, že výlety a divadlo mají kluci ve škole a stejně je to nebaví, je to jen finanční ztráta. Ovšem divadlo, na které jezdí žáci školy s paní učitelkou je něco jiného, než divadlo s rodiči. Můj syn to popsal velice výstižně, když jeli v 1. třídě na školní představení: „V autobuse cestou do divadla jsme se s klukama požd'uchovali, paní učitelka se zlobila. V sále pořád někoho také okřikovala, děti se smály nebo mluvily, nelíbilo se mi to, nerozuměl jsem tomu představení a půlku jsem ani neslyšel. Divadlo mě nebaví“. Vzali jsme proto ještě téhož roku naše děti, babičku i dědečka do Moravského divadla v Olomouci. Zážitek z toho dne byl velmi silný, dětem se divadlo zalíbilo, cítily se slavnostně a důležitě. Jezdíme dodnes a vždy se těší. Nejde tady ovšem jen o zhlédnutí představení. Jde o společenskou událost, na které se člověk musí umět i společensky chovat. Mám na mysli etiketu.

Americká básnířka Ella Wheller-Wilcoxová píše na začátku dvacátého století:
*„Etiketa je jen jiné jméno pro laskavou mysl. Člověk, který by řekl: Neznám etikety, ani si neuvědomuje, že vlastně praví: Neznám zdvořilosti ke svým bližním! Avšak našťestí je stále mnoho lidí dychtivých pomoci jinému a prokazovati drobné zdvořilosti, jež zahřívají srdce a povzbuzují ochablého ducha. Etiketa a zdvořilost jsou slova souzvučná.“*⁵⁰

Už děti předškolního věku by měly pochytit, že se jí u prostřeného stolu, příborem, z různých talířů, pije se ze sklenic, nikoli z lahve, že první začíná jíst maminka, že některé věci se u jídla nedělají, že neskáčeme do řeči, že pro slavnostní příležitosti máme jiné oblečení než pro volný čas anebo sport, že lidé starší požívají větší úcty než ostatní atd.⁵¹

Děti by měly poznávat různé situace, aby si osvojily zvyky při kontaktu s lidmi při různých příležitostech, v různém prostředí a podle toho se umět chovat.

Omezení společenského styku jenom na styky věcné je podstatou mnoha záporných společenských jevů a příčinou mnohých poruch a nedostatků ve vývoji lidské osobnosti. Četné duševní poruchy, především neurózy, mají svůj začátek v neschopnosti jedince

⁵⁰ Špaček L., *Velká kniha etikety*. 1. vydání Praha: Mladá fronta, 2005, s.5

⁵¹ Špaček L., *Velká kniha etikety*. 1. vydání, Praha: Mladá fronta, 2005, s.91

správně se orientovat v lidských vztazích. Nevychovanost, klackovitost, vandalství, krutost, ale i společenská neohrabanost jsou sociální chorobou.⁵²

Pravidla společenského chování představují kulturně hodnotové vzorce. Ty se v procesu výchovy stávají součástí lidské osobnosti a vystupují pak v člověku jako hodnotová zaměření. V souladu s nimi hodnotíme nejrůznější jevy a situace, podřizujeme jim individuální život, dávají ospravedlnění našemu jednání.⁵³

Zdravé vztahy k sobě i jiným, přijímání kladných hodnot, osvojování si nových návyků, dovedností apod., se nemohou rozvíjet, když se dítě cítí ve svém prostředí ohrožené a nejisté.

Za nezbytnou podmínku pro jakékoliv vztahy nebo činnosti považuje M. Herman⁵⁴ vytvoření neohrožujícího prostředí. Tvrdí, že „je to nejnütnější základ. Archetypální nutnost. První krok.

Teprve když se dítě ve své rodině nebojí a nic jej neohrožuje, může se zdravě vyvíjet. Teprve když se dítě ve své třídě nebojí a nic jej neohrožuje, může se efektivně učit. Teprve, když se dospělý člověk v práci nebojí a nic jej neohrožuje, může efektivně pracovat. Teprve když se dospělý člověk cítí bezpečně se svým partnerem, může se jejich vztah zdravě rozvíjet.

Doma jsou za vytvoření a udržení neohrožujícího prostředí zodpovědní oba rodiče. Ve třídě je za vytvoření a udržení neohrožujícího prostředí zodpovědný učitel. Ve škole ředitel. Ve firmě šéf. Ve vztahu oba partneři.“

Jak rodinné prostředí a jeho ovzduší silně ovlivňuje chování dětí, potvrzuje J. Prchal⁵⁵: „Vidí-li dítě v rodině přetvářku, faleš, neupřímnost, nepoctivost a chytračení ve vztahu k lidem, jedná v životě stejně. Zkušenosti potvrzují, že hlavní vinu na špatném jednání některých mladistvých provinilců mívají často rodiče. Mládež se přece tomu špatnému musela někde naučit. Rodiče jí nebyli dobrým vzorem, příkladem v práci, oporou v citovém, morálním a společenském růstu. Vliv rodiny bývá pro dítě vždycky rozhodující. Tam, kde mezi rodiči není soulad, vzájemná slušnost

⁵² Dobrovolská D. a kolektiv: *Slovo o vývoji a výchově dítěte*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 115

⁵³ Dobrovolská D. a kolektiv: *Slovo o vývoji a výchově dítěte*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 104

⁵⁴ Herman M., *Najděte si svého manžana*. 2. přepracované vydání, Olomouc: Hanex, 2008, s.139

⁵⁵ Prchal J., *Vychováváme děti*. 2. přepracované vydání, Praha: Práce, 1976, s. 152

a ohleduplnost, kde dochází k hádkám a srážkám, lze jenom těžko čekat, že by se špatný příklad neodrazil v jednání dětí.“

3. 4. Ostatní vlivy

Na utváření hodnotové orientace dospívajících má kromě rodičů a rodinného prostředí dále vliv škola, vrstevníci, kamarádi, party, média a celé společenské prostředí.

Média mají velký vliv na nás všechny. Ovládají naše životy a působí na nás na každém kroku. Už to není jen tisk, filmové plátno, gramofonová deska, televize a rozhlas. V dnešní době technologických vymožeností se dostal do popředí internet, DVD, mobilní telefony aj. Velmi účinným nástrojem médií je reklama. Její vliv je tak veliký, že dokáže i zničit lidský život. Mám na mysli kult dokonale štíhlého těla. Mladé dívky se „vidí“ v modelkách, herečkách, zpěvačkách a v krásných dívkách z reklam. Chtějí se jim podobat. Často čteme zprávy o smrti následkem hladovění a honbou za dokonalostí. Chlapci hledají vzory v akčních hrdinech. Filmy, ve kterých se „nic neděje“, tzn., nejsou akční, chybí v nich honičky, silná gesta, počítačová experti, agenti, zbraně, únosy, bojová umění apod., se pro ně stávají nudnými. V nejhorším případě si po zhlédnutí akčních filmů zkouší na slabších spolužácích tvrdost hrdiny, což mnohdy také vede k tragédii. Vše je opět záležitostí rodičů, kdy oni by měli dětem regulovat sledovanost nevhodných pořadů a počítačových her. Dále vysvětlit rozdíl mezi fikcí a reálným světem. O nevhodnosti pořadů pro děti nás informuje v televizi obrazový symbol a upozornění. Tyto pořady mohou ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých. Jsou vysílány v nočních hodinách. To je v pořádku. Jistě už má ale každý z nás zkušenost, že kdykoliv dopoledne i odpoledne televizor pustíme, jsou pořady plné erotiky, vulgárních výrazů, nadávek, hrubostí, narážek a urážek. V reklamách vystupují nahé ženy a vše se bere za absolutní samozřejmost. O problematice škodlivého vlivu médií a reklam na mládež se hodně mluví, varovných signálů přibývá, ovšem vše je zatím v rukou rodičů a vychovatelů.

Členstvím ve vrstevnické skupině dospívající také získávají **sociální status a pocit vlastní hodnoty**. Maximum času je věnováno nezávaznému povídání („pokecání si“). Přátelé a kamarádi poskytují unikátní informace, vztahy jsou prostorem pro získávání a testování vlastní sociální kompetence a hodnoty. Nezařadí-li se adolescent do nějaké

vrstevnické skupiny, pociťuje to často jako sociální stigma. Ti, kteří jsou pozitivně hodnoceni od svých vrstevníků, mají obvykle vyšší sebehodnocení než ti, kteří jsou hodnoceni méně pozitivně.⁵⁶

Vztahy s vrstevníky v celé škále forem tvoří podstatnou část sociálních aktivit adolescentů. Zejména na počátku adolescence mají převážně instrumentální charakter a slouží k ujasňování vztahu k sobě samému. Vědomí skupinové příslušnosti, solidarita a vzájemná kamarádká pomoc většinou podporují pozitivní emoce a sebeúctu. Mohou ovšem vést i k rizikovému chování, protože právě pro ně jsou typické skupinové formy aktivit (konzumace alkoholu a jiných drog, promiskuita, delikvence, násilí atd.). Nebezpečné je, je-li hodnota určité skupiny absolutizována a není-li doplněna dalšími „emočními kotvami“ v jiných vztazích a skupinách.⁵⁷

Opět záleží na rodičích, zda se zajímají o to, s kým jejich dítě kamarádí, s kým tráví volný čas a kde, jaký styl vyznává, jakou poslouchá muziku apod.

Zcela ojedinělý význam má jako atribut adolescenční subkultury hudba. Vyjadřuje hodnoty, názory a pocity adolescentů, je instrumentem pro sdělování a sdílení. Její specifická prezentace (koncerty, festivaly, diskotéky atd.) je zvláštním sociálním prostředím pro seznamování, sblížování, přátelské a erotické aktivity, stejně jako „prostorem“ pro vyjádření vlastní úzkosti, nejistoty, agrese či protestu. Také v jejím aktivním provozování spatřuje řada mladých lidí příležitost k seberealizaci, potvrzení vlastní hodnoty, kompetence a sociální prestiže. Prezentace názorů na hudbu a komunikace o hudbě mezi adolescenty navzájem pak funguje jako prostředek rychle „diagnostiky“ postojů, názorů a hodnot vrstevníků.⁵⁸

Rodiče tráví většinu dne v zaměstnání. Děti, pokud nejsou ve škole, mohou trávit čas bez kontroly dospělých se svou vrstevnickou skupinou. Vliv vrstevnických skupin je prokazatelně větší u dětí, které nemají funkční rodinné zázemí. Nezanedbatelný je i všudypřítomný vliv, který mají na děti a mládež média, zejména televizní pořady spojující násilí a zábavu. Vedle prokazatelného vlivu televizního násilí na agresivitu dětí a mládeže ovlivňují dnešní masová média dospívající i propagací idolů, jejichž chování je často za hranicemi normality, někdy i za hranicemi zákona. Vliv problematických vzorů je tím větší, čím menší je vliv rodiny.⁵⁹

⁵⁶ Macek P., *Adolescence*. 2. přepracované vydání, Praha: Portál, 2003, s. 58

⁵⁷ Macek P., *Adolescence*. 2. přepracované vydání, Praha: Portál, 2003, s. 81

⁵⁸ Macek P., *Adolescence*. 2. přepracované vydání, Praha: Portál, 2003, s. 41

⁵⁹ Matoušek O., Kolářková J., Kodymová P. (eds.) *Sociální práce v praxi*. 1. vydání, Praha: Portál, 2005, s. 268

Velice mě zaujal článek o studii psychologů z University of Otago⁶⁰, kteří zpochybnili teorii, že by za dětskou agresivitou či sklony k depresím byly především geny. Podle jejich důkazů je to naopak prostředí a především chování a vztah rodičů k nim, což ovlivňuje formování agresivity u dětí nejsilněji. Mezinárodní tým psychologů, který vedli experti z Otaga, došel k závěrům, že na vývoj dětské psychiky mají největší vliv pozitivní a negativní rodičovské praktiky. „Spíše než bychom mohli vinit za dětské chování výlučně geny, měli bychom se podívat na prostředí, v němž dítě žije, abychom mohli lépe pochopit, proč se u některých dětí vyvíjejí problémy s chováním, zatímco u jiných nikoli“, komentoval závěry mezinárodní studie vedoucí vědeckého týmu. Podle něj děti se zvýšenou agresivitou pocházejí z prostředí, kde rodiče vůči svým dětem vyjadřují nepřátelské a zaujaté postoje.

Ze všech vlivů na hodnotovou orientaci mladého člověka a na jeho žebříček hodnot, které byly v práci uvedeny, považuji za nejsilnější a zásadní vliv rodiny, rodinné výchovy a rodinného prostředí.

⁶⁰ <http://rodina.dama.cz/clanek.php?d=13991>

Praktická část

Pro zpracování praktické části jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu – kazuistiky a rozhovory.

Ve dvou kazuistikách jde o popis různých rodin, jejich výchovných stylů a rodinného prostředí, s cílem ukázat, jaký vliv má na dospívajícího člověka rodina, kde chybí citová výchova a kladný rodičovský vzor, a jakým způsobem toto vše formuje osobnost dítěte. Dále, jaký vliv mají tyto aspekty na tvorbu hodnot, hodnotového žebříčku. Jde o identifikaci příčin takové výchovy a o popis důsledků, které se odrážejí v rodině i do další generace. Vycházím z dlouhodobého pozorování těchto rodin.

Závěr praktické části tvoří rozhovory s rodiči dospívajících dětí, kde cílem bylo zjistit, zda se rodiče zamýšlejí nad tím, jakým způsobem a jaké hodnoty svým dětem předávají, a co má, podle jejich názoru, největší vliv na tvorbu jejich hodnotového žebříčku.

4. Rodiče versus dospívající

4. 1. Kazuistiky

Marta a Iva

Slečně Ivě je 18 let. Žije s rodiči a mladším bratrem Petrem na vesnici v rodinném domě. Od svých patnácti let má přítele, ke kterému pravidelně z domu utíká. Její přítel je o devět let starší, nezaměstnaný, vyučený zedník. Iva kvůli němu zanedbává školu. Pro velkou absenci a špatný prospěch nebude moci jít k maturitní zkoušce. Navštěvuje s přítelem a jeho kamarády místní pohostinství, hodně kouří a pije alkohol. Trpělivě snáší i žárlivé výstupy přítele a občasné facky. Domluvy a křik ze strany rodičů nepomáhají, Iva je zamilovaná, přítele se nehodlá vzdát. Ten žije v dlužích, z celé jeho rodiny pracuje pouze matka, která živí jeho i otce alkoholika. Matka Ivy se trápí, stále nechápe, kde udělala ve výchově chybu, dcera prý byla od malinka velice poslušné děvče. Vše si vysvětluje prudkým nástupem puberty a očekává, že její dcera snad jednou pochopí, že ve vztahu s tímto mužem nebude šťastná a z puberty tzv. „vyroste“.

Synovi Petrovi je 13 let, chodí do 7. třídy ZŠ. Prospěch má průměrný, učitelé si ale neustále stěžují na jeho agresivitu vůči ostatním dětem. Pokud chceme zjistit příčinu chování těchto dětí, musíme nahlédnout hlouběji do životního stylu jejich rodičů – paní Marty (40 let) a jejího manžela Josefa (42 let):

Josef vyrůstal v úplné rodině, má mladší sestru. Jeho rodiče se často hádali, otec slovně i fyzicky napadal matku, která krizové situace řešila alkoholem. Jeho sestra se opakovaně léčí v protialkoholní léčebně. Má manžela, dvě malé děti, ovšem nedokáže se o ně postarat, žít rodinným životem a čelit běžným, každodenním situacím. Josef považuje chování rodičů za normální a tento vzor manželského soužití si od nich převzal. Nepoznal citovou výchovu, jen autoritářskou ze strany otce.

Marta nikdy otce nepoznala, žila s matkou a jejími rodiči v malé vesničce, ve velkém hospodářském domě. Od dětství byla zvyklá tvrdě fyzicky pracovat, starat se o domácí zvířata i domácnost. Matka ji měla za svobodna a velice brzy. Mateřské city k ní neprojevovala, o výchovu se snažili spíše prarodiče. Marta se vyučila prodavačkou, seznámila se s Josefem, brzy otěhotněla a vzali se. Chtěla již dříve odejít z domova, kde bylo neustále mnoho práce, a také pro časté hádky matky s babičkou, které prosazovaly každá jiný styl výchovy. Koupila si s manželem starší domek, který bylo nutné zrekonstruovat. Oba jsou výbušné povahy, často se hádají, Josef se chová násilnický. Opravy domu nejsou dokončeny dodnes. Josef jezdí přes týden na montáže, o víkendech si zve domů kamarády, se kterými se opíjí nebo vysedávají v pohostinství. Marta občas pije s nimi. V této rodině opět chybí citová výchova, společně trávený čas s dětmi a rodinný život.

Matka Marty musela také od útlého dětství pracovat v hospodářství. Narodila se jako druhá ze čtyř dětí, a proto s nejstarším bratrem musela nejvíc rodičům pomáhat. Z dětství si pamatuje jen tvrdou práci a i „tvrdý“ přístup ze strany matky.

Jaroslav a Jan

Janovi je 20 let. Od dětství byl hyperaktivní, matka ho fyzicky trestala. Rodiče se často hádali, když bylo Janovi 10 let, rozvedli se. Matka si našla nového přítele, o Jana ztratila zájem. Otec požádal o svěření syna do své péče, od té doby žil Jan s ním a s jeho novou partnerkou. Citové strádání a rozvod rodičů přerostlo u chlapce v tvrdost a zatvrzelost. Pokud mu otec z finančních důvodů odpíral koupit nějakou drahou věc, utíkal Jan k matce. Pokud zase požadoval něco, co odmítala ona, opět se vracel k otci.

Vztekal se a byl agresivní. Později bral otci tajně peníze, ve škole si učitelé stěžovali na jeho chování a špatný prospěch. Situace se vyhrocovala, ani jeden z rodičů ji nedokázal řešit. V 11 letech byl Jan na jejich žádost umístěn na dva měsíce do dětského diagnostického ústavu. Starší bratr otce si posléze začal brát Jana na víkendy, na chalupu. Jan, který vyrůstal v městském bytě, si život na vesnici a práce kolem chalupy na nějaký čas oblíbil. Naučil se manuálně pracovat a jako učební obor si vybral dřevařskou a nábytkářskou výrobu. Část rodiny, která viděla, jak Jan vyrůstá bez matky, se mu snažila vynahradiť ztrátu vším, oč si řekl. Měl tedy, co se týká materiálního zabezpečení více, než jeho vrstevníci. Věcí si ovšem nevážil, pokud chtěl nové a lepší, staré ničil. Dnes má svoje vlastní bydlení, s matkou se nestýká, jen s otcem. Převažuje u něj negativistický přístup k životu a jistá nadřazenost vůči ostatním, pro něj „nemoderním“, lidem. V žádném zaměstnání dlouho nevydrží, dominují u něj peníze a nákupy značkových výrobků.

Zde opět musíme jít hlouběji do rodinných vztahů, abychom pochopili Janův postoj k životním hodnotám. Rodiče Jaroslav (45 let) a Jana (42 let):

Jana pochází z úplně rodiny, ovšem její matka často propadala alkoholu. Otec se snažil držet rodinu trpělivým a klidným přístupem. Jana, stejně jako její matka, řešila každý problém pitím a hysterickými výstupy.

Jaroslav se narodil rodičům v pozdějším věku jako nejmladší ze čtyř sourozenců. Starším dětem bylo 8, 11 a 15 let. Matka brzy po porodu onemocněla rakovinou, a když byly Jaroslavovi necelé dva roky, zemřela. Otec byl vždy velice zásadový, autoritativní typ. Děti musely striktně dodržovat jeho zákazy a příkazy. Nerozuměly si s ním a ztrátu matky nesly velice těžce. Musely se naučit starat se o rodinný dům a o malého Jaroslava. Dva roky po smrti matky se otec znovu oženil. Starší děti s náhradní matkou vycházely dobře, kvůli otci však brzy opustily domov, odešly na studia, internáty a posléze založily své vlastní rodiny. K nejmladšímu Jaroslavovi však žena přilnula velice citově a mateřsky, sama vlastní děti neměla. Krotila otcovy časté výbuchy hněvu a plnila Jaroslavovi každé přání.

Ovšem velký věkový rozdíl mezi dítětem a rodiči se postupem času stával příčinou mnoha konfliktů. V době, kdy Jaroslav nastupoval na střední školu, byli rodiče v důchodovém věku. Otec neuznával pokroky moderní doby, poslouchal pouze dechovou hudbu, nenáviděl módu a zájmy mladých lidí. Jaroslav chtěl co nejdříve odejít z domova. Krátce po vykonání dvouleté základní vojenské služby, se seznámil s Janou. Pronajali si byt, Jana otěhotněla a vzali se.

Pokud bychom mohli odpovědět na otázku matky z první kazuistiky, kde udělala chybu při výchově své dcery Ivy, musíme se zamyslet nad tím, jaký vzor rodinného života svým dětem předkládá. Volné dny a víkendy, které by mohla rodina trávit společně, tráví každý po svém. Nemají společné zájmy, nedokáží spolu vzájemně komunikovat. Iva přebírá vzor svých rodičů ze zcela dysfunkční rodiny a utíká k příteli, který se k ní chová stejně despoticky, jako její otec k matce. I způsob života, jaký vede její přítel, nevnímá jako špatný, jiný nepoznala. Naprosto se zde vytrácejí hodnoty, jakými jsou vzájemná důvěra, láska a porozumění, uvědomění si vlastní hodnoty a hodnoty svého zdraví. Dále smysl pro rodinu, odpovědnost, rodinnou soudržnost a vytvoření zdravého rodinného prostředí do budoucna.

V druhé kazuistice je také patrné, jaké vzory přebral Jan od svých rodičů. Ze strany vlastní matky nepoznal jako malý chlapec citovou výchovu, jen křik a bití. Po té, co otec zažádal o svěřením chlapce do své výchovy, snažil se mu vše vynahrádit, ovšem pouze po materiální stránce. Styl výchovy byl postavený na rezignaci otce a lhostejnosti ze strany jeho nové partnerky k Janovi. Jaroslav zaujímá velmi negativistický postoj k lidem, zejména k nejstarší generaci. Často měnil zaměstnání z důvodu nepochopení si s nadřízenými i s kolegy. Nyní se živí jako drobný podnikatel. Jan převzal tyto vzorce chování, a také se neustále kriticky vyjadřuje ke starým lidem, svým nadřízeným, sousedům...Také dochází ke střídání zaměstnání. V jeho hodnotovém žebříčku chybí úcta k lidem, nezištná pomoc druhému, tolerance a porozumění.

Iva i Jan si z výše popsaných rodinných prostředí a nevhodné výchovy nesou následky. Problematické vzorce chování ze strany rodičů deformují osobnost mladého člověka. Ten do sebe „nasává“ tyto zážitky a zkušenosti a používá je dále jako vlastní směrnice pro své chování a jednání v životě.

4. 2. Rozhovory

Použitím metody strukturovaného rozhovoru jsou zachyceny postoje a názory rodičů dospívajících dětí na hodnoty. Dále bylo zjišťováno, co si myslí, že nejvíce ovlivňuje dospívající při formování hodnotového žebříčku. Charakteristika respondentů je zachycena v následující tabulce:

Rozhovor č.	Jméno	Věk	Vzdělání	Děti	Druh rodiny	Bydlení
1.	Hana	41	SŠ	2	Úplná	Rodinný dům
2.	Eva	36	SŠ	4	Úplná	Rodinný dům
3.	Katka	35	Tříletý uč. obor	2	Neúplná	Obecní byt
4.	Věra	39	SŠ	2	Neúplná	Nájemní byt
5.	Jindřich	46	SŠ	2	Doplněná	Nájemní byt
6.	Lenka	40	VŠ	3	Úplná	Vlastní byt
7.	Denisa	37	Tříletý uč. obor	2	Úplná	Vlastní byt
8.	Michaela	35	Tříletý uč. obor	2	Úplná	Rodinný dům
9.	Helena	49	SŠ	2	Úplná	Rodinný dům
10.	Pavel	39	SŠ	1	Úplná	Rodinný dům
11.	Miloslav	39	VŠ	2	Úplná	Vlastní byt

Těchto jedenáct záměrně vybraných respondentů odpovídalo na tyto otázky:

1. Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?
2. Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?
3. Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?
4. Máte nějaké společné zájmy, celá rodina? Trávíte spolu volný čas?
5. Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

U otázky č. 1 považují respondenti za prioritní hodnoty z hlediska vývoje charakteru jejich dítěte slušné chování, smysl pro povinnost, přátelskost, pracovitost, uvědomění si své vlastní hodnoty, pravdomluvnost, zodpovědnost, samostatnost, upřímnost, důvěru, srdečnost, cílevědomost, lásku a toleranci k bližním, ohleduplnost, úctu ke starším, čestnost, odvahu. Někteří však dodávají, že pro dnešní dobu je také důležité

umět se prosadit, používat tzv. „ostré lokty“ a mít určitou tvrdost, dravost a vypočítavost.

Jakou formou se dětem výše uvedené hodnoty snaží vštěpovat (otázka č. 2), odpovídají respondenti, že vlastním příkladem, usměrňováním, chválením úspěchů, rozebíráním situací, poučováním, pozitivní výchovou, necháním dítěte, aby si samo neslo následky svého chování a jednání, povídáním, vysvětlováním, zdůvodňováním, poukazováním na to, co se děje v jejich okolí, společnými rozhovory, vedením k samostatnosti, vedením k práci, k odpovědnosti, společnou prací.

Otázkou č. 3 bylo zjišťováno, které hodnoty jsou pro respondenty důležité v jejich životě. Odpovídali, že zdraví, rodina, tolerance, láska, porozumění, důvěra, přátelství, odpovědnost za své jednání, upřímnost, pravda, ideální a upřímný vztah s okolím, peníze, život beze strachu, bez válek a katastrof, domov, jistota, věrnost, práce.

Na otázku č. 4, týkající se společných zájmů rodiny a trávení volného času, respondenti ve většině případů uvedli, že společné zájmy jako rodina mají a volný čas se snaží trávit spolu.

V otázce č. 5, která je stěžejní pro tuto práci, měli respondenti odpovědět, co si myslí, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku. Nejčastější odpovědí bylo, že rodina, vztahy a výchova v rodině, to k čemu děti vedeme a podle jakých hodnot žije rodina, takový se utváří hodnotový žebříček dětem. Jako další vliv uvádí kamarády, vrstevníky, spolužáky, média, internet, PC hry, televizi, reklamu, módu. V jednom případě je uveden i vzdělávací systém a politická situace.

Závěr

Obdobní dospívání je významnou etapou celoživotního utváření člověka. Odehrává se v něm velké množství biologických, psychických a sociálních změn. Dochází k novým hodnotícím soudům, ke změnám postojů a vztahů dospívajících, jak k sobě samým, tak k ostatním lidem a ke světu vůbec.

Ve své práci jsem se snažila vymezit toto období a na základě poznatků z obecné a vývojové psychologie popsat strukturu osobnosti, její zrání a vývojová období života člověka, což považuji za důležité z hlediska pochopení změn v chování a prožívání mladého člověka. Zabývala jsem se dále vlivy, které na mladého člověka v současné společnosti působí. Samostatnou kapitolu jsem věnovala hodnotám. Hlavní důraz jsem položila na rodinu, výchovu a rodinné prostředí, které považuji za nejdůležitější při utváření hodnotového žebříčku dospívajících. Vše jsem na základě studia odborné literatury a vlastních zkušeností popsala v teoretické části.

Cílem mé práce bylo ověření teze, že na tvorbu hodnotového žebříčku dospívajících mají rodiče podstatný vliv, že špatné rodinné prostředí, vzory a absence přirozené autority, negativně ovlivňuje hodnotovou orientaci dětí. V praktické části jsem pomocí kvalitativního výzkumu popsala a analyzovala životní příběhy dvou mladých lidí, na základě dlouhodobého pozorování jejich rodin. V obou případech se má teze potvrdila.

Další částí kvalitativního výzkumu bylo uskutečnění jedenácti strukturovaných rozhovorů s rodiči dospívajících dětí. Chtěla jsem pomocí jednoduchých, otevřených otázek, zachytit postoje a názory rodičů na hodnoty a způsob předávání těchto hodnot svým dětem. Dále, co má, podle jejich názoru, na tvorbu hodnotového žebříčku dětí největší vliv. Z tohoto mapování postojů malé skupiny vybraných osob vyplynulo, že se snaží předávat svým dětem hodnoty pozitivním přístupem a většina se shoduje na tom, že největší vliv při tvorbě hodnotového žebříčku dospívajících má rodina. Tyto rozhovory umožnily respondentům volně vyjádřit své názory a pocity. Byl jim dán prostor k zamyšlení, což bylo mým záměrem.

V mé práci se promítá zásadní myšlenka sociální pedagogiky - vědní disciplíny, která má biodromální a interdisciplinární charakter. Pro pochopení sociálního chování jedince překračujícího normu, je třeba pojmout celou jeho životní dráhu a využít poznatků i z ostatních vědních oborů, aby mu mohla být poskytnuta adekvátní odborná sociální pomoc.

Resumé

Bakalářská práce „Vliv rodičů při formování hodnotového žebříčku dospívajících“ je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou

Teoretická část vymezuje období dospívání, charakterizuje zrání osobnosti dítěte a popisuje vývojové problémy dospívajících. Zaměřuje se též na rodinu a výchovu dospívajících. Dále na hodnoty, žebříček hodnot, hodnotovou orientaci, vedení dětí k hodnotám a na vlivy, které působí na utváření hodnot. V praktické části jsou ve dvou kazuistikách popsány vlivy rodičovské výchovy a rodinného prostředí na utváření osobnosti mladého člověka a jeho hodnotovou orientaci. Na základě rozhovorů s rodiči je zjišťováno, zda se zamýšlí nad vedením dětí k hodnotám a co si myslí, že má na tvorbu hodnotového žebříčku dospívajících zásadní vliv. Pro praktickou část je tedy použita metoda kvalitativního výzkumu – pozorování a rozhovory.

Anotace

V této bakalářské práci bylo cílem charakterizovat období dospívání, popis změn a problémů s tímto obdobím spojených. Je zaměřena na rodinu, rodinné prostředí, výchovné styly, chyby při výchově, na komunikaci rodičů s dospívajícími, umění naslouchat, na hodnoty a vedení dětí k hodnotám.

Dalším cílem bylo ověření teze, že na tvorbu hodnotového žebříčku dětí mají rodiče podstatný vliv. Špatné rodinné vzory a absence přirozené autority negativně ovlivňují hodnotovou orientaci dospívajících. V závěru práce jsou popsány tyto vlivy na dvou kazuistikách a v rozhovorech s rodiči dospívajících dětí zjišťuji jejich postoje na výchovu a utváření hodnot.

Klíčová slova

Dospívání, rodina, druhy rodiny, funkce rodiny, výchovné styly, socializace, sociální učení, komunikace, naslouchání, hodnoty, žebříček hodnot, hodnotová orientace.

Annotation

The objective of this Bachelor's work is to characterize the period of adolescence and describe the changes and the problems during this period. It is designed to focus on the family, family environment, educational styles, communication between parents and adolescents, the art of listening, values and the guidance of children to adopt said values.

The additional objective is to verify the thesis that parents have substantial influence on the creation of the value scale of their children. Bad family patterns and the absence of natural authority adversely affect the value orientation of adolescents. At the conclusion of the thesis these effects are described in two examples. Interviews with parents of teenagers were conducted so that I might discover their attitude to the education and formation of values.

Key words

Adolescence, family, types of families, function of the family, educational styles, socialization, social learning, communication, listening, values, values scale, value orientatio

Seznam pramenů

Literatura:

1. CARR-GREGG, M., SHALE, E. *Pubertáční a adolescenti*. 1. vydání, Praha: Portál, 2010, 200 s. ISBN 978-80-7367-662-9.
2. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vydání, Praha: Portál, 2001, 656 s. ISBN 80-7178-463-X.
3. DOBROVOLSKÁ, D. A KOL., *Slovo o vývoji a výchově dítěte*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 124 s.
4. GILLERNOVÁ, I., BURIÁNEK, J. *Základy společenských věd*. Dotisk třetího, upraveného vydání, Praha: Fortuna, 2006, 160 s. ISBN 80-7168-811-8.
5. HERMAN, M. *Najděte si svého manžela*. 2. přeprac. vyd., Olomouc: Hanex, 2008, 233 s. ISBN 978-80-7409-023-3.
6. HLADÍK, J. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. 3. vydání, Praha: Fragment, 2004, 108 s. ISBN 80-7200-966-4.
7. MACEK, P. *Adolescence*. 2. upr. vyd., Praha: Portál, 2003, 141 s. ISBN 80-7178-747-7.
8. MAGEE, T. *Šťastné dítě a jeho výchova v 52 lekcích*. 1. vydání, Praha: Portál, 2001, 124 s. ISBN 80-7178-590-3.
9. MÁROVÁ, Z. *Problémy při výchově dorůstající dcery*. 1. vydání, Praha: SPN, 1980, 157 s.
10. MATĚJÍČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 1. vydání, Praha: Portál, 1994, 108 s. ISBN 80-7178-006-5.
11. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vydání, Praha: Portál, 2005, 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
12. NICHOLS, M. P. *Zapomenuté umění naslouchat: (proč naslouchání vztahům prospívá)*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2005, 300 s. ISBN 80-7255-106-X.
13. PRCHAL, J. *Vychováváme děti*. 2. přeprac. vyd., Praha: Práce, 1976, 245 s.
14. PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. 1. vydání, Praha: Academia, 2009, 341 s. ISBN 978-80-200-1751-2.
15. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

16. ŠPAČEK, L. *Velká kniha etikety*. 1. vydání, Praha: Mladá fronta, 2005, 164 s. ISBN 80-204-1333-2
17. TOWNSEND, J. *Hranice a dospívající*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2009, 247 s. ISBN 978-80-7255-191-0.
18. TYRLÍK, M. *Morální jednání*. 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2004, 134 s. Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta, ISSN 1211-3034 č. 355. ISBN 80-210-3535-8.
19. VÁGNEROVÁ, M. *vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
20. VÍZDAL, F. *Základy psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, 186 s.
21. ZUBÍKOVÁ, Z., DRÁBOVÁ, R. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. 1. vydání, Praha: Fragment, 2007, 188 s. ISBN 978-80-253-0190-6

Internetové zdroje:

<http://prozeny.blesk.cz/clanek/pro-zeny-moda-a-krasa-komentare-frantisky-cizkove/140281/frantiska-velky-problem-doby-male-deti-starych-rodicu.html>

<http://www.aynrand.cz/pages/intro2obj.html>

<http://www.moje-rodina.cz/skolaci/jak-se-domluvit-s-puber-akem>

<http://www.novinky.cz/zena/deti/153999-pribyva-dospivajicich-divek-jez-resi-sve-problemy-sebeposkozovanim.html>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Rozhovory č. 1 - 11

Příloha č. 1 - Rozhovory

Rozhovor č. 1

Paní Hana:

- 41 let, středoškolské vzdělání
- dvě děti – chlapci ve věku 19 a 17 let, rodina je úplná, žijí ve vlastním rodinném domě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Vždycky jsem se snažila, aby byli kluci hlavně v pohodě. Chovali se slušně, plnili si své povinnosti a byli přátelští. Snažím se i teď, když už jsou to velcí chlapi, vytáhnout je k vodě, na kolo do přírody. Je to ale čím dál těžší, v dnešní době notebooků by nejraději seděli u nich, hrbatí, bledí. Hodně se snažím zapojovat je do domácích prací. Říkat jim udělej tohle a tamto, to bych se upovídala. Osvědčila se mi psaná forma. Prostě vezmu kus papíru, napíšu jméno jednoho a k tomu úkoly, které má udělat. To samé i druhému. Pak si musím pečlivě spočítat, jestli mají oba dva stejný počet úkolů, protože po tomhle jdou pánové jako první. Aby náhodou jeden z nich neměl víc. Ale snaží se a já je pak pochválím.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Důsledná ve výchově jsem nikdy nebyla. Většinou jsem je jen usměrňovala a chválila za úspěchy. Taková hodná mamina. Pokud něco děláme, tak jdu vlastním příkladem. V období puberty jsem se obrnila svatou trpělivostí a nadhledem.

Máte nějaké společné zájmy celá rodina? Trávíte spolu volný čas?

Vždy jsme trávili volný čas spolu. Starší syn je sportovní typ, tak jsme s ním chodili o sobotách na hřiště a hráli prakticky všechno – volejbal, nohejbal, tenis. Hodně nás baví všechny kolo a lítání se psem venku, po lese. A milujeme plavání. Jsme všichni čtyři vodní živlové, takže léto je naše. Jezdíme na bazény i k rybníku. V zimě občas zajdeme na lyžovačku, ale to spíše já s klukama, manžel na lyžování není. Teď už jsou kluci více s kamarády, mají spoustu jiných zájmů, ale jsme rádi, když nám to občas vyjde a můžeme být všichni spolu. Tak si to s manželem užíváme, než odejdou z domu a budou mít své rodiny.

Které vlastnosti byste si přála, aby měli Vaši chlapci?

Přála bych si, aby byli ohleduplní, čestní a nemuseli se stydět za věci, které dělají. Aby byli schopní si najít v životě partnerky, které budou milovat a navzájem si pomáhat. Založili rodiny a vychovávali v lásce svoje děti. A aby byli zdraví a v pohodě.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Zdraví. Zdravá rodina, ve které je láska, tolerance a porozumění. Také důvěra. Důležité je pro mě přátelství.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

V pubertě hodně asi kamarádi, spolužáci ve škole. Záleží ale, jak to mají doma. Když si s rodiči nerozumí, nemají si co říct, chybí důvěra a nikdo jim nic nevysvětlí, tak se pak nemůžeme divit, když čteme o případech útěků z domova k partám a drogám. Lehce se nechají přemluvit a ovlivnit. Záleží podle mě na rodičích, jak a k čemu je vedou a co z nich chtějí mít.

Rozhovor č. 2

Paní Eva:

- 36 let, středoškolské vzdělání
- 4 děti (děvčata ve věku 13, 6 a 3 roky, chlapečkovi jsou dva měsíce), žijí ve vlastním rod. domě, nejstarší dcera je z prvního manželství paní Evy.

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Asi uvědomění si sama sebe. Myslím tím to, kdo jsem, jaká jsem, co chci, co mě baví. Prostě zdravý stupeň sebevědomí. Sebevědomí, respektive jeho nedostatek, je podle mne totiž příčinou spousty problémů – problémové partnerské vztahy a podobně. Od toho se odvíjí vlastnosti, které se v dětech snažím rozvíjet – pravdomluvnost, zodpovědnost, samostatnost, a schopnost řešit problémy. Stejně jsou ale pro dnešní dobu důležité i ty, které někteří vnímají jako záporné – dravost, ostré lokty, svým způsobem i vypočítavost. Jsou to vlastnosti, které jim také vštěpuji, ačkoliv s nimi sama moc nesoucím, ale myslím si, že jsou nezbytné pro přežití v dnešní společnosti.

Říkáte, že se snažíte tyto vlastnosti rozvíjet, vštěpovat je dětem. Můžete uvést jakým způsobem?

Rozebíráním různých situací, do kterých se dostávají a z toho si brát ponaučení. Důležité je podle mě to, když „dovolím“, aby si děti nesly důsledky svých jednání. Poučování a hodnocení považuji za nepřínosné. A pravdou zůstává, že pozitivní výchova je asi to nejlepší, co bych dětem mohla dát. Výchova například mých rodičů, kdy to u nás bylo „poslechněš a nediskutuj“, tzv. „rána brada zem“, mě na to nepřipravila. Nevím, jestli to bylo dobou, nedostatkem literatury nebo společenskou vrstvou – naši jsou dělníci, ale tak jak se dnes přemýšlí o výchově, tak to dříve v naší rodině nebylo, dle vyprávění.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Rodina, zdraví a zodpovědnost za své jednání.

Máte nějaké společné zájmy celá rodina? Trávíte spolu volný čas?

Volný čas prakticky žádný nemáme. I když jsem doma s dětmi, tak mi starost o ně a domácnost zabírá veškerý čas. Manžel má svoji firmu a chodí domů večer a utahaný. Když je volno, spravuje náš dům, který je starý a pořád je na něm hromada práce. Než se narodil malej, tak jsem se holkám více věnovala, ale všichni dohromady si ani nevzpomínám, kdy jsme naposledy někam vyrazili nebo měli společnou zálibu. Nejstarší dceru se snažím podporovat v různých kroužcích, které má ve škole i na ZUŠ. Ráda tancuje, tak jsem ji přihlásila i do břišních tanců. Na sport moc není, tak alespoň takto aby měla nějaký pohyb, který ji baví. Máme velkou zahradu, psa, tak alespoň, když je venku hezky, si ráda posedím s dětmi venku a užíváme si rodinné pohody.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Vidím doma na nejstarší dceři, jak jí „deformuje“ charakter kdejaký seriál o mladých, kteří jsou všichni bohatí, krásní, úspěšní, absolutně nezávislí na rodičích, všechno mají,

jsou absolutně bez chyby. A když nějakou chybu na sobě objeví, tak se snaží hned všechno vyřešit a být zase tím nejlepším pod sluncem. A tohle mě vždy vztekne. Pak také chování jejich spolužaček, které se snaží napodobovat takové seriálové dokonalé Bárbiny. Takže myslím, že hodně ty hodnoty, tedy ty pravé lidské hodnoty, dost sráží právě tohle. Proto se snažíme, aby si naše děti uvědomovaly realitu a stály pevně nohama na zemi. Že bez vlastního přičinění a snahy nic není takto růžové. Často toto téma doma rozebíráme a dceři vysvětlujeme. Máme spolu hezký vztah a dokážeme o všem mluvit. Proto, jak jsem uvedla, chtěla bych, aby měly moje děti zdravé sebevědomí, byly samy sebou, věřily si a věděly, že mají svoji cenu, uvědomily si svoji vlastní hodnotu. Tohle je ale věc rodičů, k jakým hodnotám je od malička vedou a jak je vychovávají.

Rozhovor č. 3

Paní Katka:

- 35 let, tříletý učební obor
- dvě děti – dcera 14 let, chlapec 12 let
- rozvedená, žije s dětmi a novým přítelem v obecním bytě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Důvěra, upřímnost, pravdomluvnost a aby byly děti za své skutky zodpovědné. Také, aby se naučily některé problémy řešit samostatně.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Hlavně povídáním a vysvětlováním. Necháám je například zaplatit na poště složenku, nakoupit, jít se na něco zeptat, vyřídit něco učitelům ve škole a tak podobně. Nejdřív od mala jen maličkosti a pak těžší věci. Tak se podle mě naučí zodpovědnému jednání a samostatnosti. Takže i takovou praxí nebo jak bych to nazvala. Nebo životní zkušeností. A je to založené na důvěře, která je pro mě důležitou hodnotou. Když něco popletou nebo nevyřídí, tak aby nelhaly a na rovinu mi to řekly. Zatím to tak u nás vždy fungovalo, vychovávali tak mě i mého brácha moji rodiče, takže se to osvědčilo. I když jsou teď děcka v pubertě, tak s nimi nemám problém a v klidu se na všem dokážeme domluvit. Tedy zatím. Uvidíme, co bude dál.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Pro mě je nejdůležitější zdraví. Pokud člověku něco je, tak může mít spoustu peněz a není mu to k ničemu. Pak je důležitá rodina a přátelé. Nedovedu si představit, že bych si nemohla s někým upřímně popovídat, nemít v nikom životní oporu, žít život sama, bez lásky a bez dětí.

Máte spolu všichni nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Chodíme hodně ven a rádi hrajeme společenské hry. Když se někomu z nás nechce, pustíme si nějaký pěkný film a pak si o něm povídáme. Po práci a po škole si vychutnáváme rodinnou pohodu.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Internet a také televize. Úplně šlím z některých pořadů, které absolutně nejsou vhodné pro mladé, a přitom je vysílají v průběhu dne. Místo lásky je tam sex. Kdo není krásný a ve značkovém, moderním stylu, tak jako by snad ani neexistoval. Tohle jsme nějak neřešili, když jsem byla jako oni. Připadalo mi, že máme všichni všeho stejně, neřešilo se pořádkem, kdo má co na sobě. Lítili jsme celá parta věčně někde venku a spíš to bylo celé o kamarádství. Takže dnes ty děcka musíme odtrhávat od nevhodných pořadů a vysvětlovat jim, co jsou opravdové hodnoty a co je jen pozlátka v televizi. Je to na nás, dospělých.

Rozhovor č. 4

Paní Věra:

- 39 let, středoškolské vzdělání
- dvě děti – dcery ve věku 21 a 16 let, paní je rozvedená, starší dcera se již osamostatnila a odstěhovala, s mladší dcerou bydlí paní Věra sama v nájemném bytě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Upřímnost a pravdomluvnost, srdečnost a přátelství, zodpovědnost a samostatnost. Přála bych si, aby mé dcery byly pracovité a odvážné. Zároveň si ale myslím, že v dnešní době jsou charakterové vlastnosti jako například poctivost a obětavost mnohdy ke škodě, protože mnoho lidí umí těchto vlastností využít a zneužít. Proto preferuji odvahu a určitou tvrdost. Umět se prosadit v dnešním světě.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Hlavně vlastním příkladem. Děti se podle mého chovají tak, jak to vidí doma na svých nejbližších. Udělala jsem v životě hodně chyb, s nejstarší dcerou došlo brzy k citovému odloučení z její strany, odešla z domu a prakticky se nestýkáme. Proto se snažím jít té mladší lepším příkladem. Vidím teď s odstupem času ten rozdíl. S mladší si hodně rozumíme, více si povídáme a nemáme žádné problémy. Dříve byl u nás problém v komunikaci. Myslím u starší dcery a s bývalým manželem.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Zdraví, přátelství a upřímnost.

Máte s dcerou nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Od mala jsem ji brávala na nedaleký hřebčín, kde mám své nejlepší přátele. Na rozdíl od starší dcery, si koně zamilovala a dodnes jezdí na koních a věnuje se jim. Pokud mám po práci nebo o víkendech čas, jsme tam spolu, to nás baví obě dvě. Pokud nemůžeme být tam, tak si rády pustíme doma nějaký pěkný film v televizi nebo na DVD.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Vztahy v rodině. Od toho se odráží všechno. I to, jaké hodnoty budou mladí uznávat a podle kterých žít.

Rozhovor č. 5

Pan Jindřich:

- 46 let, středoškolské vzdělání
- dvě děti – syn z prvního manželství 23 let, s druhou partnerkou dcera – 14 let. Syn bydlí samostatně se svojí přítelkyní, Jindřich se ženou a dcerou v nájemném bytě.

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Pravdomluvnost, upřímnost, cílevědomost, schopnost řešit problémy, důslednost a srdečnost.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Vlastním příkladem a poukazováním na to, co se děje v našem okolí. Také dceru poučuji a důležitá je i pochvala v pravý okamžik. Ovšem toto musí zajistit oba rodiče. Ne, že jeden poučí dítě, co je špatně, zakáže to a druhý to povolí, pro něj je to v pořádku. A v tom vidím u nás doma problém. Ve výchově by měli být oba rodiče za jedno.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Pravda, ideální a upřímný vztah s okolím a peníze. Ty osvobozují.

Máte s dcerou nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Pracuji ve firmě mnohdy až do večera, moc času na rodinu mi nezbyvá. Když už je volný víkend, mám rád pěší túry, ale to zase nebaví holky. Teď, co je malá v pubertě, tak ani nemá zájem s námi někam chodit nebo trávit společný čas. Pořád je s kamarádkami nebo u netu. Snažím se třeba o nějaký výlet na hrad nebo zámek, někam si vyrazit, ale máme rozdílné zájmy, takže se většinou neshodneme. Jedině v létě. To máme všichni rádi teplo a moře, tak to se těšíme na společnou dovolenou. Na tu jezdíme pravidelně každé prázdniny.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Jak to vidím u nás, tak nejvíce kamarádky, spolužačky ze školy, vzory z televize a internet. Nejvíce mě rozčílí absolutní degradace ženství. Místo toho, aby naše společnost připravovala holky na to, že budou jednou také matky, starat se o rodinu a děti, toto vše umět zkombinovat s prací, což já osobně považuji za umění a takových žen si vážím, je jim vtlučen ze všech stran názor, že stačí být dokonale krásné, jen to je cesta k úspěchu. Jinak nic, žádná snaha. Jenomže tyto dokonalé krásky pak nejsou schopné postarat se ani sami o sebe, natož o děti. Mezi holkama je čím dál víc anorexie, bulimie, silikonu, vulgárnosti a neschopnosti fungovat v běžných životních situacích. Tohle mají být ženy, budoucí matky? A rodiče se můžou vztekat, hučet to do nich, vysvětlovat po dobrém nebo po zlém, ale tyto vzory jsou silnější. Je zkrátka taková doba.

Rozhovor č. 6

Paní Lenka:

- 40 let, vysokoškolské vzdělání
- tři děti – chlapci ve věku 19, 17 a 12 let, rodina je úplná, žijí ve svém vlastním bytě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Křesťanské, duchovní hodnoty. Láska a tolerance k bližním.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Společnými rozhovory, rozebíráním toho, co je špatné a co dobré, kde se udělala chyba a jak ji napravit. Pokud nastane problém s dětmi, tak máme zavedené, že nejdříve vše dohromady probereme a děti si sami navrhnou trest. Třeba vstát ráno o hodinu dříve a celý týden chystat pro ostatní svačiny. Také se jim s manželem snažíme být vzorem.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Láska, rodina, zdraví, žít beze strachu, mít domov, mít přátele.

Máte s dětmi nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Musím se přiznat, že moc netrávíme. Každý máme absolutně jiné zájmy, děti se po škole doma jen otočí a rozprchnou se do kroužků, na hřiště a mezi kamarády, takže se vidíme jen u jídla. Ale co máme doma zavedené jako hodně důležité je, že se scházíme u společného stolu. Společné večeře a jídlo o víkendech, to musíme být pohromadě a každý se to snažíme dodržovat. U stolu si povídáme a to jsou naše společné chvíle. Nejvíc jsme ale pospolu v létě, o prázdninách. V průběhu školního roku je to dost hektické.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

To, co vidí v rodině, v čem jsou vychováváni a k čemu jsou vedeni.

Rozhovor č. 7

Paní Denisa:

- 37 let, tříletý učební obor
- dvě děti – dcera 13 let, syn 17 let, rodina je úplná, žijí ve vlastním bytě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

S manželem se snažíme vychovat z dětí slušné lidi, takže určitě ohleduplnost, úcta ke starším, pravdomluvnost, upřímnost.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

V žádném případě nátlakem. Spíše vysvětlujeme. Manžel jim vždy říká, aby nezpanikařily, když nastane nějaký problém, že všechno se dá vyřešit v klidu. Vědí, že se na nás můžou spolehnout, pokud se něco stane, že to vždy jako rodina nějak zvládneme. To je podle mě hodně důležité – aby měly v někom oporu, jistotu. Také nemají potřebu lhát, všechno nám můžou říct na rovinu. Neexistuje u nás pití, cigarety a sprostá slova. Manžel je voják, jezdí do misí a naše děti na něm úplně visí. On je pro ně autorita, absolutní vzor.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Určitě rodina. Na druhém místě zdraví a pak, že zde nejsou války, nějaké katastrofy a podobně.

Máte s dětmi nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Jsme spolu rádi, tak se snažíme veškerý volný čas trávit spolu. V létě hodně jezdíme na kole, na výlety po okolí, do lesa. Doma rádi hrajeme hry. Poslední dobou nás hodně chytil geocaching. To je úžasný, to nás baví všechny. Rádi se smějeme, bavíme se. Když je manžel v zahraničí a jsme doma sami, tak je to horší. Dcerka o něj pláče, máme o něj strach. Když je doma, musíme si jeden druhého pořádně užít. Vážíme si tak více jeden druhého.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Televize, kamarádi, počítač – internet. Když si doma nerozumí, rodiče na ně kašlou, tak se pak lehce chytí špatné party nebo drog. Podle kterých hodnot žije jejich rodina, z takových si podle mě budou stavět hodnotový žebříček.

Rozhovor č. 8

Paní Michaela:

- 35 let, tříletý učební obor
- dvě děti – chlapci ve věku 13 a 8 let, rodina je úplná, žijí ve vlastním rodinném domě.

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Odpovědnost, samostatnost, čestnost, poctivost a pracovitost.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Náš starší kluk se musel brzy naučit postarat se o brášku. Ráno ho zavedl do školky a pak teprve šel do školy. Odpoledne pro malého zase šel, vyzvedli si u mne v práci klíče od domu a museli se o sebe postarat, než jsem v práci skončila. Manžel dojíždí do práce a vrací se pozdě. Někdy kluci musí i sami nakupovat. Teď spolu chodí do školy i ze školy také společně. Hodně je vedu k práci v kuchyni a kluky to baví. Tedy ne umývání nádobí, ale vaření a pečení. Včera pekli sušenky a okamžitě jsme je snědli, jak byly dobré. Chtěla bych, aby doma uměli zastat veškerou práci.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Rodina a zdraví.

Máte s dětmi nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Všichni čtyři rádi jezdíme na kole a chodíme do lesa. Baví nás pečení, vaření a občas se zapojíme do místního ochotnického divadla, kde je bezva parta lidí a dobře se tam pobavíme.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Internet, počítačové hry, televize a reklama.

Rozhovor č. 9

Paní Helena:

- 49 let, středoškolské vzdělání
- dvě děti – děvčata ve věku 20 a 16 let, rodina je úplná, žijí ve vlastním rodinném domě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Zodpovědnost, samostatnost, vlídnost a přátelství.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Vlastním příkladem, často vysvětlováním. Pokud holky nepochopí, že se zachovaly špatně, nechávám je, aby si nesly důsledky za své jednání. Z toho se poučí, co je správné a co není.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Rodina, zdraví, přátelství, jistota, věrnost.

Máte s dětmi nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Starší dcera studuje v zahraničí. Má už své zájmy a přátele. Společný čas trávíme s tou mladší. Máme rádi společné výlety hry, pracovní aktivity a skupinové akce s přáteli.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Rodina, škola, spolužáci. Spolužáci ale ne vždy pozitivně.

Rozhovor č. 10

Pan Pavel:

- 39, středoškolské vzdělání
- dcera 16 let, rodina je úplná, žijí ve vlastním rodinném domě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Tolerance, čestnost, zodpovědnost.

Jakou formou se tyto hodnoty snažíte dceři vštěpovat?

Poučuji, vysvětluji. Občas je potřeba nechat ji „vykoupat“ v průšvihů, aby pochopila svoji chybu. Chci, aby si uvědomila základní pravidlo: Nečiň jiným to, co nechceš, aby činili oni tobě“. To je celé.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Rodina, pevné zdraví, přátelství a práce.

Máte s dcerou nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Veškerý volný čas se snažím věnovat rodině. Je těžké najít něco, co by bavilo rodiče i dospívající děvče. Většinou je s kamarádkami.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Rodina. Bohužel vzdělávací systém a politická situace.

Rozhovor č. 11

Pan Miloslav:

- 39 let, vysokoškolské vzdělání,
- 2 děti, dcera 14 let, syn 10 let, rodina je úplná, žijí ve vlastním bytě

Jaké hodnoty považujete za prioritní z hlediska vývoje charakteru Vašeho dítěte?

Pracovitost, čestnost a odpovědnost.

Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat?

Příkladem a vysvětlováním a zdůvodňováním.

Které hodnoty jsou pro Vás osobně v životě důležité?

Rodina, zdraví, práce.

Máte s dětmi nějaké společné zájmy? Trávíte spolu volný čas?

Společné zájmy máme a snažím se s nimi volný čas trávit.

Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje dospívající při tvorbě hodnotového žebříčku?

Rodina, média (móda) a vrstevníci. Jak dospívají, vymění se pozice rodiny a vrstevníků. Začít předávat nějaké hodnoty dětem ve 13, 14 letech, je již pozdě.